

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

БОЙКО ДАНИЇЛА МИХАЙЛІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри політології
та державного управління
д.політ.н., доцент
Чальцева О.М.
« ____ » _____ 2022 р.

**ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В
ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Кваліфікаційна робота

Наукові керівники:
Польовий М.А., професор кафедри
політології та державного управління,
д. політ. н., професор
Прямухіна Н.В. професор кафедри
політології та державного управління,
д. екон. н., доцент

Оцінка: ____ / ____ / ____

(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: ____ (підпис) ____

Вінниця 2022

АНОТАЦІЯ

Бойко Д.М. Інституціоналізація боротьби з корупцією в державному управлінні України

У роботі автором визначено, що забезпечення дотримання міжнародних зобов'язань України в частині боротьби з корупцією, зокрема пов'язаних із процесом європейської інтеграції; забезпечення незалежності та ефективної роботи антикорупційних органів для запобігання, виявлення та покарання за прояви корупції та створення дієвої системи розшуку і повернення активів, отриманих корупційним шляхом, а також використання цих активів для післявоєнного відновлення України; просування культури доброчесності в публічному та приватному секторах; усунення корупційних ризиків, що виникають під час заходів відновлення в період дії воєнного стану і повоєнній відбудові: недопущення корупційних зловживань під час надання, отримання та використання допомоги під час воєнного стану, створення спеціальних механізмів для мінімізації корупційних проявів під час отримання міжнародної допомоги України для повоєнного відновлення, покращення системи державного аудиту та моніторингу для мінімізації корупційних проявів під час повоєнної відбудови України.

Ключові слова: корупція, антикорупційна політика, соціальний інститут, антикорупційна стратегія, державне управління.

Бібліографія: 111 найм.

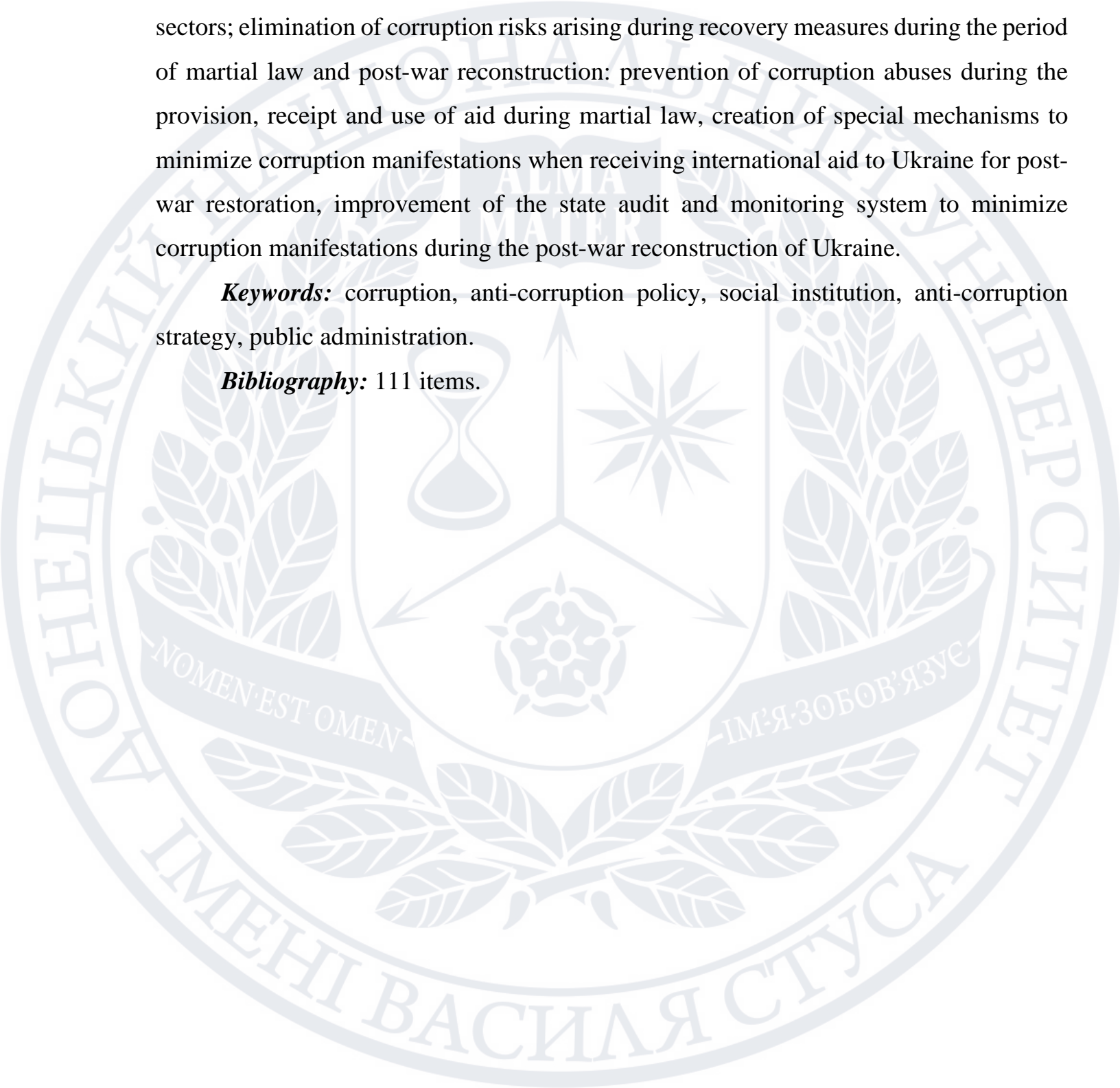
Boiko D.M. Institutionalization of the fight against corruption in public administration of Ukraine

In the author's work, it is determined that ensuring compliance with Ukraine's international obligations in the fight against corruption, in particular those related to the process of European integration; ensuring the independence and effective work of anti-corruption bodies for the prevention, detection and punishment of manifestations of corruption and the creation of an effective system for the search and return of assets

obtained through corruption, as well as the use of these assets for the post-war reconstruction of Ukraine; promoting a culture of integrity in the public and private sectors; elimination of corruption risks arising during recovery measures during the period of martial law and post-war reconstruction: prevention of corruption abuses during the provision, receipt and use of aid during martial law, creation of special mechanisms to minimize corruption manifestations when receiving international aid to Ukraine for post-war restoration, improvement of the state audit and monitoring system to minimize corruption manifestations during the post-war reconstruction of Ukraine.

Keywords: corruption, anti-corruption policy, social institution, anti-corruption strategy, public administration.

Bibliography: 111 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-РЕТРОСПЕКТИВНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ІНСТИТУТІВ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ	10
1.1. Корупція як соціальний інститут та політична проблема	10
1.2. Формування національної антикорупційної політики в Україні у 1991- 2021 рр.....	17
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ	21
2.1. Європейські принципи державної в контексті інституціоналізації боротьби з корупцією	21
2.2. Особливості формування організаційно-правових основ запобігання корупції в зарубіжних країнах та досвід для України.....	30
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ	44
3.1. Особливості формування антикорупційної політики на прикладі реформування судової системи України	44
3.2. НАП – в умовах становлення європейської моделі антикорупційної політики.....	55
3.3. Концептуальні засади формування антикорупційної політики в умовах реалізації Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки	65
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ОПРАЦЬОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	76

ВСТУП

Актуальність теми роботи обумовлена й тим, що в умовах євроінтеграції та наближення антикорупційного законодавства до Європейських стандартів прийнято цілий ряд законодавчих актів, які Ці закони, спрямовані на запобігання корупції, створили абсолютно нові для нашої країни антикорупційні органи, аналоги якого вже успішно працюють у Європі, а також розробили антикорупційну стратегію та внесли зміни до чинних кодексів..

Також варто відзначити, що війна вплинула на функціонування багатьох державних і недержавних установ. У зв'язку з війною тимчасово призупинено подання електронних декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, а також заходи фінансового контролю, зокрема повну перевірку декларацій посадових осіб. Оскільки дія правового режиму воєнного стану продовжується, необхідно розробити та прийняти виважені рішення, які дозволять повноцінно застосовувати антикорупційне законодавство навіть в умовах воєнного стану. Чимало співробітників антикорупційних органів, а також волонтерів громадянського суспільства приєдналися до збройних сил, щоб боротися з ворогом на фронті.

Водночас війна створила нові можливості для корупції, а також може створити великий ризик для післявоєнної відбудови України та її подальшого розвитку в напрямку європейської інтеграції та впровадження визнаних міжнародних практик і стандартів.

Стан теоретичної розробки теми. Дослідженням корупції як соціального явища та інституціоналізації боротьби з корупцією аналізувалися в роботах провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців у цій сфері, серед яких К.Фрідріх, А.М. Новак, В. В. Побережний, В.М Трепак, Роуз-Екерман Сьюзен, В.В. Гладких, І.В. Кушнар'ов та інших.

Так А. Волошенко стверджує та доводить, що корупція виступає одним з найбільш деструктивних явищ та чинників системного характеру, який

перманентно впливає на всі інститути держави, деформуючи базові засади соціально-економічних, політичних та правових реформ.

Важливу роль при вивченні особливостей боротьби з корупцією відіграє аналіз міжнародної та національної нормативно-правової бази: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Конвенція про захист фінансових інтересів Європейського співтовариства та інші.

Дослідження досвіду формування організаційно-правових основ запобігання корупції в зарубіжних країнах займалися такі дослідники: Х. Ловеллс, Е. Оямада, Р. Расторгуєва, О. Соснін, О.М. Халковський, Т.В. Хабарова, І.В. Черемис, та інші. Серед теоретиків, які досліджували напрямки удосконалення інституційного забезпечення боротьби з корупцією в державному управлінні в Україні внесок зробили М. Грищук, О.М. Костенко, А.А. Пось, Т.А. Кобзева, Я.Романюк, О.М. Снісар, І. В. Волошко, О. Пухкал, А. Тіньков та інші. Однак серед невирішених частин загальної проблеми залишається питання практичної реалізації норм антикорупційної політики в державному управлінні.

Метою роботи є формування теоретичних положень та дослідження особливостей формування антикорупційної політики та її організаційно-правові основи в Україні. Досягнення мети обумовлено вирішенням наступних *дослідницьких завдань*:

- дослідити корупцію як соціальний інститут та політична проблема;
- визначити та проаналізувати формування національної антикорупційної політики в Україні у 1991-2021 рр;
- проаналізувати європейські принципи державної політики в контексті інституціоналізації боротьби з корупцією;
- дослідити особливості формування організаційно-правових основ запобігання корупції в зарубіжних країнах та досвід для України;
- визначити та проаналізувати особливості формування антикорупційної політики на прикладі реформування судової системи України;

- проаналізувати НАП в умовах становлення європейської моделі антикорупційної політики;
- дослідити та проаналізувати концептуальні засади формування антикорупційної політики в умовах реалізації Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки.

Об’єктом дослідження – антикорупційна політика держави.

Предметом дослідження є особливості інституціоналізації боротьби з корупцією в державному управлінні України.

Методи дослідження. У методології дослідження значну роль відіграють також і спеціальні методи, а саме, системний, процесуальний, порівняльний, структурно-функціональний. За допомогою системного методу в роботі виокремлені основні причини корупції в різних галузях інституційного розглянуто та проаналізовано особливості здійснення протидії корупції з урахуванням існуючої політичної ситуації та інститутів влади. Порівняльний метод покладено в основу аналізу зарубіжного досвіду протидії корупції. Використання у роботі структурно-функціонального методу дозволило розглянути нормативно-правових основ запобігання корупції.

Нормативною основою роботи були законодавства низки зарубіжних держав, Конституція України, міжнародні договори України, нормативно-правові акти національного законодавства, проекти законів, що визначають засади протидії корупції в Україні.

У контексті методології автором запропонована *гіпотеза дослідження*, що полягає у наступному: формування дієвого національного антикорупційного законодавства, наявність чіткої антикорупційної стратегії та ефективність діяльності антикорупційних органів, а також взаємодія органів державного управління з інститутами громадянського суспільства виступають основними факторами попередження та протидії корупції, а також розвитку держави.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота являє собою дослідження теоретичних основ інститутів боротьби з корупцією, організаційно-правових основ запобігання корупції в зарубіжних країнах, напрями удосконалення інституційного забезпечення боротьби з корупцією в державному управлінні, в межах, що не отримали належного рівня наукової вивчення. Наукову новизну подано відповідно до розділів дослідження.

уперше:

- здійснено спробу розглянути корупцію як деструктивне, масове явище, яке потребує виявлення тенденцій поширення випадків корупції, прогнозування її майбутнього стану, а отже, завдяки цьому можна здійснювати планування адекватних заходів попередження та протидії їй;
- обґрунтовано позицію, що у боротьбі з корупцією варто бати до уваги необхідність застосування універсальних заходів, визначених у міжнародних конвенціях антикорупційного спрямування, та заходів, що властиві конкретним державам і насамперед залежать від рівня розвитку суспільства загалом та рівня його правової культури зокрема.

дістало подальшого уточнення:

- аналіз нормативно-правової бази протидії корупції в ЄС, європейські принципи державної в контексті інституціоналізації боротьби з корупцією;
- особливості формування довіри громадян до органів влади через аналіз антикорупційної політики на прикладі реформування судової системи України;
- аналіз нормативно-правової бази запобігання та подолання корупції в державі, а також дослідження Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки», яким затверджено Антикорупційну стратегію на 2021-2025 рр.

Практичне значення отриманих результатів дослідження отримані результати можуть слугувати основою для подальшого дослідження даного

питання, а також для практичної діяльності державних органів щодо протидії корупції.

Структура роботи складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури. Повний обсяг дослідження становить 87 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-РЕТРОСПЕКТИВНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ІНСТИТУТІВ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

1.1. Корупція як соціальний інститут та політична проблема

У реаліях сьогодення корупція є негативним суспільним явищем, джерелом економічних, політичних та соціальних ризиків для Української держави. Перш за все, руйнівна дія корупції проявляється у втраті престижу та авторитету влади на всіх рівнях, руйнуванні моральних засад суспільства, зростанні корумпованої частини державних службовців та тіньових злочинних угруповань [46]. Усе це негативно впливає на правосвідомість громадян, ефективність системи національної безпеки, державного управління та функціонування економіки країни.

В умовах стрімких суспільно-політичних змін ефективна реалізація державної антикорупційної політики є першорядною, оскільки боротьба з корупцією активно впливає на суспільне життя та значною мірою формує певний вектор подальшого розвитку держави [40].

Термін «корупція» походить від латинського «corruption», що тлумачиться як «підкуп, продажність громадських та політичних діячів, посадових осіб» [9]. Варто зазначити, що перші згадки про корупцію в системі державної служби знайшли відображення в найдавніших відомих пам'ятках держави – архівах Стародавнього Вавилону (датовані другою половиною XXIV ст. до н. е.). У шумерську епоху семітський цар Лагашу (давнє місто-держава Шумер на території сучасного Іраку) реформував управління державою, щоб припинити зловживання своїх чиновників і суддів, а також зменшити попит на незаконні винагороди та служителі храму з боку королівської адміністрації, зменшити та врегулювати виплати за ритуал [9].

У римському праві визначення «corruptio» трактувалося як пошкодження, знищення, підкуп і означало протиправні дії в судовій практиці, зокрема перешкоджання нормальному перебігу судового процесу чи процесу управління справами суспільства [78].

Незважаючи на тривале існування корупції як явища та її надзвичайну популярність у сучасних умовах, сформулювати універсальне визначення цього поняття непросто. Єдиного підходу до визначення поняття «корупція» в українській юридичній літературі немає [79, с. 183]. Причина цього полягає в тому, що корупція є багатограним явищем, яке проявляється в різних формах і в різних сферах суспільних відносин.

У свою чергу, окремі автори (М. Т. Бондарчук, С. М. Злерко, Л. Г. Коваль, В. О. Криволапчук, О. В. Шаповалов) визначають корупцію, як «розвиток системи злочинних відносин, що впливає не тільки на державний устрій, а й на всю державну владу, створюючи загрозу конституційним правам і свободам громадян, їх безпеці та національним інтересам стан. Науковці вважають, що запобігання корупції в правоохоронній системі є одним із найважливіших аспектів боротьби з цим явищем.» [77, с. 25].

Є. В. Невмержицький сформулював визначення корупції як політичного процесу та визначив її як соціально-політичне явище. На думку автора, «зміст «корупції» зумовлений політичними, економічними та психологічними чинниками, системою негативних поглядів, переконань, настроїв і дій окремих громадян, посадових осіб державних установ, державних, громадських організацій, групових або корпоративних інтересів, хабарництва, зловживання владою, надання вигод і переваг всупереч суспільним відносинам» [38, с. 128].

Цікавою є точка зору дослідниці С. Роуз-Аккерман. Корупція, на її думку, пов'язана не тільки з надмірним втручанням держави в економіку, а й з нездатністю державного управління ефективно нею керувати. Через це корупція може бути досить функціональною, оскільки протистоїть надмірній бюрократизації; як засіб прискорення процесів прийняття управлінських рішень, він також сприяє ефективному управлінню [72, с 167].

Аналізуючи наведене визначення терміну «корупція», слід зазначити, що в юридичній літературі існують надзвичайно великі розбіжності щодо розуміння

сутності корупції. Проте недоліком значної кількості визначень корупції є те, що суб'єктом корупційних діянь є лише особа, яка наділена повноваженнями від держави – посадова особа. Яке значення має інша сторона, яка часто добровільно пропонує повідомлення для конкретного (навмисного) погляду, розуміючи, що такі дії та їхні результати є протиправними та мають особливо негативні наслідки.

Найчастіше корупція у вузькому значенні ситуація, коли посадова особа приймає протиправне рішення (будь-яке рішення, морально або прийнятне для громадської думки), яке вигідне іншій стороні (наприклад, фірмі, яка надає себе державі завдяки цьому рішенню) наказує всупереч встановленому порядку), а та сама посадова особа отримує від цієї сторони неправомірну винагороду.

Щодо трактування корупції фахівцями з державного управління, то думки цих учених, як і представників соціологічної науки, також різняться. Класичні дослідження корупції підкреслюють різницю у ставленні до корупції в країнах, що розвиваються, а саме поняття з'явилося швидко, майже раптово – в епоху економічних і політичних перетворень разом зі збірками законів; а в розвинених західних країнах поняття розвивалося поступово, еволюційно» [100, р. 13].

О. Береза переконаний, що корупція у сфері державного управління дійсно відіграє роль стримуваного фактора соціально-економічних реформ; підриває роботу національної системи соціального захисту населення, яка характеризується великою кількістю різних видів матеріальної допомоги та пільг, процедура звернення за якими є надмірно забюрократизованою та не підкріпленою можливостями бюджетного фінансування. [4, с. 179].

На нашу думку, найбільш повним політологічним визначенням необхідно визнати тлумачення М. Камлика і Є. Невмержицького відповідно до якого корупція – «суспільно-політичне явище, зміст якого визначається політичними, економічними, соціально-психологічними факторами, системою негативних поглядів, переконань, настанов і дій окремих громадян, посадових осіб державних установ, державних і недержавних організацій, політичних партій, громадських

організацій, спрямовані на задоволення особистих інтересів, групових чи корпоративних інтересів шляхом підкупу, хабара, зловживання владою, надання благ і переваг всупереч суспільним інтересам» [21, с. 5].

Особливий науковий інтерес, безперечно, становить дослідження сутності корупції з позиції психології. Адже, врахування психологічних особливостей суспільства та окремого громадянина, а також менталітету того чи іншого громадянського суспільства має обов'язково бути враховане під час розроблення національних антикорупційних заходів. Так, В. Глайдкий зауважує, що корупція – це своєрідна моральна збоченість людської істоти; соціальне явище, яке існує лише в оцінці інших людей, моральний стандарт сьогоденної панівної призьми [11, с. 127].

О. Акімов більш змістовно аналізує поняття «корупція», називаючи нею психологічно-моральне явище, що не здатне існувати відокремлено від людей – їх поведінки, діяльності. Автор влучно зауважує, що корупція – це спосіб мислення, який зумовлює спосіб життя. Немає таких моральних та психологічних перешкод та соціальних норм через які корумповані кола не готові переступити [1, с. 181, 184].

З позиції економічної науки корупцію також трактують по-різному. Єдине, в чому збігаються думки вчених – це її згубний вплив на економічні процеси та економічний розвиток держав. Так, В. Беглиця, О. Ципільська називають корупцію свідченням хаосу, типового для перехідного стану, і «каменем спотикання» для модернізації вітчизняної економіки. Це стало визначною рисою українських інституцій та поширилося на всі сфери соціально-економічної та політичної діяльності [96, с. 137]. А. Волошенко тлумачить корупцію як одне з найбільш деструктивних явищ та чинників системного характеру, що перманентно впливають на всі інститути держави, деформуючи базові засади соціально-економічних реформ [10, с. 81].

Як бачимо, чинний термін «корупція» охоплює значно ширше коло суспільних відносин, які спрямовані на одержання неправомірної вигоди,

прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди як для безпосередньо державного службовця, так і для інших осіб, аніж досліджуваний термін у попередній редакції [53]. У методичних рекомендаціях визначено, що в загально-соціальному розумінні до корупції належать будь-які форми нелегітимного використання службового становища в особистих цілях. Водночас, визначено, що до корупційних віднесено кілька специфічних правопорушень, що фактично не мають ознак корупції, однак є суттєвим порушенням вимог антикорупційного законодавства щодо запобігання корупції [35].

На законодавчому рівні поняття «корупція» визначено в Законі України «Про запобігання корупції» [54].

З метою повного та всебічного аналізу поняття «корупція» також необхідно ознайомитися з окремими визначеннями цього явища в міжнародно-правових актах [48].

На дев'ятому конгресі ООН, що відбувся в Каїрі в 1995 р., корупції дали таке визначення: «Хабарництво або будь-яка інша дія стосовно осіб, наділених відповідальністю, що впливає на виконання ними посадових обов'язків і на одержання будь-якої неналежної переваги для них самих або для третіх осіб» [30]

Відповідно до Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року корупція визначається як «пряме чи опосередковане вимагання, пропонування або отримання інформації або будь-якої іншої неправомірної вигоди чи можливості її отримати, що порушує належне виконання будь-яких обов'язків. Особа, яка отримує повідомлення, несанкціонований доступ або можливість мати такий доступ, або поведінка такої особи» [87]. Згадана Конвенція 1999 року трактує корупцію ширше та визначає, що вона охоплює не лише діяльність уряду, а й приватного сектору.

Також необхідно вказати, що існують специфічні ознаки корупції. Наявність специфічних, ідентифікаційних ознак якісно відрізняє корупцію від інших правових категорій. Насамперед це історичне значення. Ця ознака корупції проявляється в

тому, що існує так звана «своя» особлива корупція в різних суспільно-політичних та економічних формаціях.

Наступною ознакою є відносна масовість, яка свідчить про те, що корупційна злочинність проявляється не в окремих корупційних злочинах, а в множинності діянь, кількість яких постійно змінюється. [22, с. 55]. Розглядаючи корупцію як масове явище, спостерігаються тенденції поширення корупційних справ, прогнозують майбутній стан, а отже, завдяки цьому, можна планувати адекватні протидії.

Стійкість (стабільність) як ознака корупції полягає в тому, що можна очікувати різку зміну структури або стану корупційної злочинності протягом відносно невеликого періоду часу. Незаперечним фактом є те, що чим довший період масштабної корупції, тим більш проблематичним є запобігання корупційній злочинності та ліквідація її наслідків. Прикладом цього є виникнення корупційних структур, до яких входять групи державних службовців, які надають відповідні рішення; комерційні та фінансові суб'єкти, які реалізують отримані блага, пільги, доходи; силове прикриття зі сторони репшалвет правоохоронних орган [22, с. 57].

Таким чином, сутність корупції полягає в тому, що вона спотворює суспільні відносини, деформує справедливий порядок у суспільстві, завдає значної матеріальної та репутаційної шкоди органам державної влади, спричиняє їх неефективність [94, с. 295]..

Розглядаючи визначення корупції на законодавчому рівні, необхідно проаналізувати способи прояву корупції, які закріплені на міжнародно-правовій арені.

Так, впливова міжнародна громадська організація Незалежна комісія проти корупції (ІСАС) відносить до основних форм корупції:

- приватизація та незаконна передача державного майна у приватні руки;
- протекціонізм, який виявляється в службовому просуванні людей на основі родинних, дружніх або особистих зобов'язань;

- зростання органів державної влади та кримінальних структур та ін. [102].

Аналізуючи причини корупції, необхідно також зазначити, що Світовий банк бачить три основні джерела корупції: спотворене, спотворене політичне середовище, яке створює умови для зловживання чиновниками та маніпулювання законодавством у власних цілях; слабка правова система, яка не забезпечує невідворотність покарання за корупцію; неефективне державне управління та низький рівень оплати праці в державному секторі.

За словами О. Калмана, є один фактор, який прискорює прояв усіх інших факторів. Це відсутність жорсткого суспільно-правового контролю за діяльністю чиновників та їх відповідальність в умовах демократизації суспільного життя та переходу до ринкових відносин [20].

Досягнені в цьому напрямку науково-теоретичні обґрунтування, правове регулювання і практична діяльність суб'єктів, уповноважених вести боротьбу з корупцією, вимагає подальшої комплексної теоретичної розробки вказаної проблеми. При цьому не достатньо дослідженою залишається низка ключових для антикорупційної діяльності питань.

Значний внесок у розвиток теорії та методології антикорупційної політики зробили вчені, які досліджували антикорупційну тематику за цільовою тематикою аналізу проблем державного управління. Разом з представниками юридичної науки умовно варто виділити такі методологічні основи дослідження національної антикорупційної політики в системі публічного управління: управлінський, правовий, інституціональний, соціальний та гуманізаційний [5]. Протидія корупції в широкому розумінні – це «будь-яка діяльність у сфері державного управління, спрямована на зменшення можливостей для корупції у суспільних відносинах, забезпечення верховенства права, реалізацію інших принципів права, сприяння розвитку демократичного суспільства та встановлення верховенства права» [6]. Врешті-решт, мова має йти про поєднання завдань і функцій антикорупційної політики.

Таким чином, явище корупції є надзвичайно складним, так само як і поняття, що позначає це явище. Виділено основні аспекти формування поняття «корупція». По-перше, історичний, адже формування того чи іншого поняття повинне враховувати особливості розвитку явища, що позначає це поняття, та підходів до окреслення його сутності. По-друге, міжнародний аспект, що в умовах зростання ролі глобалізації та інтеграції України в європейську спільноту, набуває колосального значення. Саме цей аспект передбачає врахування приписів міжнародних документів антикорупційного спрямування під час законодавчого конструювання поняття «корупція» в Україні. По-третє, зарубіжний аспект також має істотне значення, адже все частіше запозичення окремих позитивних елементів зарубіжного правозастосування дозволяє усунути певні недоліки в окресленні сутності поняття. По-четверте, доктринальний, що полягає в аналізуванні наукових позицій. По-п'яте, легальний аспект, який і є основоположним. Запропоновано оновити зміст законодавчого поняття «корупція», назвавши нею умисні порушення дисциплінарного, цивільного, адміністративного, кримінального характеру, що виявилось в незаконному використанні особи, зазначеної, ч. 1 ст. 3 цього Закону особи, які не мають службових повноважень або пов'язаних з ними.

1.2. Формування національної антикорупційної політики в Україні у 1991-2021 рр.

Проблема корупції – це проблема, яка супроводжує суспільство протягом його існування, а точніше вона виникає у владі та людському суспільстві. І так багато суспільства хоче виробити шляхи її подолання.

У наукових дослідженнях, присвячених аналізу особливостей боротьби з корупцією органів державної влади, запропоновано класифікацію етапів

становлення законодавства про запобігання корупції у світі, починаючи від Стародавнього Сходу і до сьогодні.

В Україні прийнято починати розгляд нормативного процесу боротьби з корупцією з Указу Президенту України «Про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю». Цим указом під керівництвом Президента створено Координаційний комітет по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю. Серед визначених завдань: об'єднання зусиль державних органів і громадськості з метою здійснення комплексних заходів щодо усунення причин і умов, що сприяють злочинності, запобігання злочинним подіям; підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства із зазначених питань» [58]. Проте як за суб'єктивними, так і за об'єктивними ознаками реалізувати поставлене завдання не вдалося, водночас рівень корупції в країні зростає. [47, с. 89].

О. Ходарев Пропонується своя періодизація історичних етапів боротьби з корупцією в Україні, яка базується на новітній історії [84]. Таку ж класифікацію стадій можна знайти у О.Л. Горгана [12, с. 277-279]. Однак така класифікація етапів видається нам необґрунтованою, оскільки не існує систематичного критерію, який би дозволяв визначити хронологічні рамки.

Хоча більшість науковців вважають, що антикорупційна реформа розпочалась у 2014 році, ми з ними не погоджуємося, оскільки аналіз законодавства дає підстави стверджувати, що основи такої реформи були закладені ще в період становлення нашої держави. незалежності, і ми спробуємо це довести аналізом законодавчої бази. В основу даного дослідження я поклав класифікацію періодів розвитку нормативно-правового регулювання протидії корупції, яку запропонував С.А. Подоляка. Перший період – створення законодавчого регулювання протидії корупції (1991-2004), другий – постмайданний (2005-2014), третій – постреволюційний (з 2014 року) [3; 47, с. 112; 84].

В межах сучасного етапу формування державної політики у сфері запобігання та запобігання корупції та прийняття низових антикорупційних законів. Стратегія містить «6 розділів: загальні принципи; формування та реалізація державної антикорупційної політики; запобігання корупції; покарання за корупцію; формування негативного ставлення до корупції; механізм оцінки результатів та реалізації антикорупційної стратегії» [56].

Сучасний підхід до формування системи державної влади базується виключно на правовому регулюванні діяльності органів влади, на конституційному регулюванні реформування органів влади [50; 52; 54; 59; 60; 61].

Фактично у сфері запобігання корупції сформовано спеціальний антикорупційний механізм регулювання діяльності органів влади (функціональний), в рамках якого об'єднані інститути (органи) державного управління. При цьому антикорупційна діяльність у загальному форматі здійснюється вищими органами державної влади, СБУ, судами, окремими міністерствами (МЮ, МВС та ін.), а також новоствореними. центральний орган виконавчої влади та державний правоохоронний орган. Визначення основних детермінант національної економіки в контексті вступу України до ЄС та формування ефективної антикорупційної політики [86].

Тому основними пріоритетами боротьби з корупцією в Україні є: вдосконалення правового поля у сфері боротьби з корупцією відповідно до міжнародних стандартів; зведення до мінімуму державного втручання в ринкові справи, вирішення існуючих економічних проблем ринковими методами; виховувати у громадян та підприємців відповідальність перед державою та громадянами; забезпечення прозорості процесів приватизації та використання коштів від продажу державного майна; створення умов для вивільнення основних активів тіньової економіки та їх легального використання; забезпечення контролю у сфері відомчої кадрової політики державних органів.

Відносини, що виникають у сфері запобігання корупції, регулюються Конституцією України, міжнародними договорами, угодами про зобов'язання, виданими Верховною Радою України, спеціальними законами України та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на їх виконання. Корупція є актуальною проблемою та суттєвою перешкодою на шляху євроінтеграції України, становлення України як демократичної та правової держави, розвитку громадянського суспільства та приватного бізнесу в Україні. Корупція викликає масову недовіру громадян до багатьох органів державного управління України, а також до держави як інституту, який не може забезпечити верховенство права і законності, права громадян. Наявність корупції в Україні та її масштаби створюють загрозу для повноцінного функціонування системи органів державної влади в Україні, що є суттєвою перешкодою для розвитку України як суверенної держави. Різноманіття підходів до визначення поняття «корупція» стало однією з проблем, пов'язаних із дослідженням феномену.

Також доречно зазначити, що прийнято Закон України «Про формування державної антикорупційної політики». 2021-2025 роки» від 20.06.2022 року [57]. Розробку цього документу координувало Національне агентство з питань запобігання корупції, яке на основі аналізу корупційної ситуації в Україні розробило низку державних антикорупційних програм. Основними напрямками такої антикорупційної стратегії є: оптимізація функцій державних органів та усунення їх дублювання, цифрова трансформація та відкриті дані, зручні та легальні сервіси, нетерпимість до корупції серед населення, а також забезпечення незворотності покарання за корупцію. Тому сподіваємося, що затвердження антикорупційної стратегії нашої держави буде успішним і ми побачимо позитивні результати в антикорупційній політиці.

РОЗДІЛ 2.

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

2.1. Європейські принципи державної в контексті інституціоналізації боротьби з корупцією

На думку більшості науковців, Європа досягла більшого за інші континенти у сфері створення законодавчої бази для боротьби з корупцією. Вони складають нормативно-правову базу [104]. Можна погодитися з дослідниками, які зазначають, що більшість європейських угод спрямована на уніфікацію підходів держав-учасниць до криміналізації проявів корупції у державному та приватному секторі, наприклад, зазначена Директива пропонує гармонізувати ряд дефініцій щодо окремих видів злочинів (шахрайство, відмивання грошей, корупція) та санкцій за такі діяння [36, с. 57].

Відповідно до Конвенції про боротьбу з корупцією посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26 травня 1997 року визначено суб'єктний склад корупційної діяльності, а також визначено, хто саме входить до поняття «посадова особа». Ст. 1 визначає: «Такими суб'єктами є службовець, що означає службовець співдружності або держаний службовець, у тому числі державний службовець із іншої держави-члена ЄС; службовцем вважають: а) службовець співдружності або інший працюючий за договором співробітник в межах значення статуту Європейської співтовариства; б) особа, яка відряджена до Європейської співтовариства державами-членами ЄС або державними органами або приватними організаціями, які виконують функції, ідентичні тим, які виконують службовці або інші співробітники Європейської співдружності. Державними службовцями вважається службовець або державний службовець згідно з визначеними в національному законодавстві держави-члена Європейської співтовариства, у якому ця особа здійснює функції з метою забезпечення кримінального законодавства держави-члена ЄС» [24].

Тобто суб'єктом корупції є службовці – всі особи, які працюють в європейській адміністрації, а члени інститутів ЄС є суб'єктом корупційного діяння, хоча і не підпадають під поняття «службовець». Кожна держава-член ЄС приймає необхідні заходи для забезпечення того, щоб така поведінка визначених осіб стала кримінально караною засобами ефективного, домірного та такого, що здійснює вплив, покарання, у тому числі пов'язане з позбавленням волі.

Однак боротьба з корупцією в ЄС поступово із публічної сфери перейшла до сфери приватної, оскільки разом з глобалізацією відбулося зростання трансграничного обороту товарів та послуг, і будь-який акт корупції у приватному секторі держави-члена, вже не є виключно національною проблемою, а становить транснаціональну проблему, вирішення якої передбачає спільних акцій Союзу.

Відповідно до останнього документа (який відмінив Загальну Акцію 98/742/ПДВ) метою його прийняття є те, щоб корупція у приватному секторі, як активна, так і пасивна, являла собою кримінальний злочин у всіх державах-членах, щоб юридичні особи могли притягатися до відповідальності за ці злочини, і щоб санкції були ефективними, помірними та мали превентивну дію [68].

Позитивним надбанням, особливо для нашої держави в сучасний період, стало б запозичення низки інституційних інструментів у боротьбі з корупцією ЄС.

Одним з них стало створення Європейського бюро по боротьбі з шахрайством (OLAF) у 1999 р, яке діє по сьогоднішній день, як спеціалізований орган Європейської комісії по боротьбі з шахрайством. Основним завданням бюро є: «Здійснення повноважень Комісії з проведення зовнішніх адміністративних розслідувань з метою посилення боротьби з шахрайством, корупцією та будь-якою іншою незаконною діяльністю, що шкодить фінансовим інтересам, а також інших дій чи діяльності суб'єктів, що порушують положення. Бюро відповідає за проведення внутрішніх адміністративних розслідувань, які призначені боротися з корупцією, шахрайством та іншою діяльністю, що шкодить фінансовим інтересам; розслідувати факти, які пов'язані з виконанням професійної діяльності та можуть

становити порушення обов'язків з боку посадових осіб та службовців Європейського співтовариства, що можуть призвести до дисциплінарних та кримінальних проваджень або аналогічного порушення зобов'язань членами установ та органів, кривниками органів та установ або працівниками інституцій і органів, які не підпадають під дію Положення про посадових осіб Європейського співтовариства та Умов працевлаштування інших службовців Співтовариства» [70].

Цей інститут був створений виключно для захисту загальних інтересів, і він не може розслідувати дії, якщо вони мають потенційно шкідливі фінансові наслідки для державних фондів ЄС, або щодо корупції чи участі чиновників ЄС. В результаті розслідувань, проведених протягом 2018 р. OLAF рекомендувало повернути до бюджету ЄС понад 3 млрд. євро [36, с. 57].

Розділ VI Угодь про асоціацію між Україною, з одного боку, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншого боку присвячений фінансовому співробітництву та положенню щодо боротьби із шахрайством [14]. Ст. 453 визначає, що Україна отримує фінансову допомогу через відповідні механізми та інструменти фінансування, а ст. 459 вказує, що Сторони вживають ефективних заходів з метою попередження та боротьби із шахрайством, корупцією та іншою нелегальною діяльністю, *inter alia* шляхом взаємної адміністративної допомоги та спільної правової підтримки у сферах, які охоплені Угодою. Ч. 2 цієї статті містить норму, що Україна також поступово приводить національне законодавство у відповідність до положень, викладених у Додатку XLIV до Угоди. Цей Додаток містить Положення про боротьбу з шахрайством і контролю, а саме: «проводиться обмін інформацією, консультації та співробітництво на оперативному рівні з українськими колегами та OLAF; попередження правопорушень, шахрайства та корупції, зокрема перевіркою належного використання фінансових коштів, попередження активної та пасивної корупції, виключення конфлікту інтересів при укладенні контрактів, грантів чи в ході їх реалізації, проведення та інформування про превентивні заходи у цих

напрямок; збір інформації щодо відповідності принципам прозорості і недискримінації всіх закупівель, грантів; проведення розслідування та судового розгляду справ про підозру або реальні випадки шахрайства та корупції відповідно з національними процедурами; передача інформації про підозру або реальні випадки шахрайства та корупції та звітування про вжиття всіх необхідних заходів; проведення Комісією та Європейським судом аудиторів законності використання всіх коштів; проведення перевірок та інспекцій на місцях з метою захисту фінансових інтересів ЄС у тісній співпраці з компетентними органами України; застосування адміністративних заходів та повернення коштів з дотриманням принципів конфіденційності та захисту персональних даних» [14].

З 01.01.2006 р. Україна стала сороковим членом GREGO – органом Ради Європи з антикорупційного моніторингу [17].

У червні 2017 року цією групою було підготовлено Звіт за результатами оцінки України. Четвертий раунд оцінювання. Цей раунд тривав з 1 січня 2012 року і був присвячений питанням запобігання корупції серед народних депутатів, суддів, прокурорів, хоча ця тема була тісно пов'язана з попередніми раундами оцінювання, де увагу було зосереджено на питаннях незалежності судової гілки влади, питанням державного управління, запобігання корупції у контексті фінансування політичних партій. На питанні виконання попередніх завдань та оцінці четвертого раунду, ми зосередимо увагу нижче, лише зазначимо, що у Звіті наголошено, що Україна вже почала процес реформування, який видається перспективним та підтримується міжнародною спільнотою, водночас має місце високий рівень спротиву змінам з боку великої кількості представників усталеної сит системи [17].

Аналогом OLAF в Україні повинно було б стати Національне бюро фінансової безпеки України, законопроект про створення якого зареєстрований у ВРУ, який зараз знаходиться на опрацюванні в Комітеті з питань фінансів, податків та митної політики [55; 66].

Головне науково-експертне управління на основі аналізу проекту визначило, що окремі положення статей, які визначають статус та повноваження Бюро не узгоджуються з Основним Законом України, ЗУ «Про КМУ» та «Про центральні органи виконавчої влади». Можна погодитися із наданим аналізом, однак впевненні, що створення такого Бюро є нагальною проблемою, яка допоможить у боротьбі з корупцією. 13 квітня 2011 р. Указом ПРУ було затверджено Положення про Держфінмоніторинг України, яка серед інших питань особливу увагу приділяє розслідуванню фактів відмивання грошей, отриманих від корупційних діянь. Згідно зі звітом за 9 місяців цього року Держфінмоніторингом було направлено до правоохоронних органів 153 матеріали, які були пов'язані з підозрою в корупційних діяннях, зокрема до НАБУ 114 матеріалів, до СБУ – 7 матеріалів, до органів прокуратури України – 28 матеріалів, до органів фіскальної служби України – 3, а до органів внутрішніх справ – 1 узагальнений матеріал [19]. В цих матеріалах сума фінансових санкцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією грошей та здійсненням інших злочинів, передбачених ККУ, складає 40,1 млрд грн..

З метою посилення боротьби з тяжкими формами організованої злочинності РС у 1999 р. прийняла рішення про створення спеціального підрозділу – Євроюсту – який складався із прокурорів, магістрів чи офіцерів поліції, які мали відповідні повноваження. 28.02.2002 р. Рада Європейського Союзу прийняла рішення про створення Євроюсту (з останніми змінами, внесеними Рішенням Ради 2009/426/ІНА від 16.12.2008 р. щодо посилення Євроюсту) – спеціалізована організація, основною метою якої є сприяння зусиллям держав-членів у розслідуванні найбільш небезпечних злочинів та координація практичних дій у цій сфері та співробітництво. Європол. Ст. 4 визначає сферу компетенції Євроюсту, серед яких шахрайство та корупція, а також інше кримінальне правопорушення, яке посягає на фінансові інтереси Європейського співтовариства [63].

Крім того, Євроюст повинен надавати інформаційну підтримку при проведенні розслідувань та заходам кримінального переслідування. він може

робити запити, отримувати, зберігати, обробляти та надавати компетентним органам дані, які мають значення для розкриття злочинів, у тому числі особистого характеру про обвинувачених, свідків та потерпілих. Євроюст приймає необхідні заходи по захисту даних особистого характеру, а обробка даних повинна носити адекватний, доречний характер та не виходити за рамки цілей, заради яких вона проводиться (ст. 14), для досягнення такої мети вводиться посада Уповноваженого по захисту даних із числа членів персоналу Євроюсту (ст. 17)». З метою забезпечення високої компетентності та професіоналізму склад цього органу комплектується із посадових осіб правоохоронних установ 15 держав ЄС, яких у тексті рішення називають «національні члени», серед яких можуть бути прокурори, судді, офіцери поліції. В залежності від характеру злочинної діяльності та масштабу розслідувань Євроюст може здійснювати свої задачі як через окремих національних членів, так і колегіально, тобто 15 національними членами разом, це сприяє поєднанню колективних та індивідуальних засад діяльності органу. Євроюст підтримує тісне співробітництво з Європолем, OLAF. Для нашої держави особливий інтерес представляють норми Рішення про співпрацю з «третіми державами» (тобто, державами, які не є членами ЄС), а також їх правоохоронними органами на підставі укладених міжнародних угод (у тесті – угоди про співробітництво) (ст. 27). Ці угоди можуть включати норми про порядок направлення офіцерів або магістрів по зв'язкам відносно взаємного обміну даними особистого характеру, однак у тому випадку, що їм буде забезпечений захист на адекватному рівні [63]. Поточне управління Євроюстом та керівництво персоналом здійснює адміністративний директор під контролем голови колегії та призначається строком на п'ять років.

Відповідно до Звіту Євроюсту за 2018 рік, за цей рік Євроюстом була надана практична допомога у розслідуванні понад 6500 розслідувань особливо небезпечних злочинів, організованих злочинними угрупованнями, порівняно з 2015 роком зросла кількість справ, які надішли до Євроюсту на 44% [18]. Реалізація такої

співпраці між Україною та Євросоюзом знайшла своє закріплення у Угоді про співробітництво між Україною та Євросоюзом, яка підписана 27.06.2016 р., ратифікована ЗУ № 1839-VIII від 08.02.2017 р., а набула чинності 02.09.2017 р. [81].

Одною із вагомих змін стала введена норма, яка дозволяє Європолу співпрацювати компетентним органам держав-членів і їх боротьбі з особливо тяжкими формами злочинності, навіть якщо не існує конкретних ознак, які вказують на існування організованої злочинної структури, як це було передбачено раніше.

Метою діяльності є підтримка та посилення діяльності компетентних органів держав-членів та їх взаємної співпраці щодо запобігання організованої злочинності, тероризму та інших тяжких форм злочинності, що торкається двох та більше держав-членів, а також боротьба з цими явищами (ст. 3). Серед інших злочинів, які вказані у Додатку вказана корупція. Серед основних функцій Європола є: «а) збирання, обробка, зберігання, аналіз інформації, обмін інформацією та відомостями; б) повідомлення компетентним органам держав-членів через національні відділи про факти, які порушують їх інтереси; в) сприяють розслідуванню у державах-членах, особливо шляхом передачі національним відділам всієї необхідної інформації; г) звертаються до компетентних органів відповідних держав-членів із запитом про порушення, проведення та координацію розслідувань та висунення пропозицій щодо створення спільних слідчих бригад по відповідним справам; д) надання державам-членам відомостей та допомоги в аналізі певних заходів; е) підготовка оцінок загроз, стратегічних аналізів та загальних докладів, які відносяться до мети діяльності, у тому числі і загроз, які породжені організованою злочинністю (ст. 5)» [62].

Принцип захисту персональних даних є головним принципом у діяльності зазначеного органу. Кожна держава-член створює або призначає національний відділ та посадову особу, яка його очолює, саме цей відділ є єдиним органом зв'язку між Європолом та компетентними органами держав-членів.

У зв'язку з наявністю власної правосуб'єктності правовий статус Європолу фактично прирівнює його до міжнародної організації, однак підзвітність його ЄС та дія на підставі нормативних актів ЄС визначають цей орган як орган ЄС [73, с. 355]. Діяльність такого органу дає змогу реалізувати спільну єдину кримінальну політику ЄС та впроваджувати європейські стандарти у сфері боротьби зі злочинністю.

В ЄС є ще один спеціалізований орган – Європейський інвестиційний банк, заснований у 1958 р. на підставі Римського договору, який відповідає за цільове використання наданих ним коштів та забезпечує, щоб операції та діяльність, що ним фінансується не спричинила випадки шахрайства, корупції, змови, відмивання коштів, примусу та/або фінансування тероризму, і у реалізації своєї політики щодо вказаних випадків дотримується принципу «нульової толерантності». Відділ IG/IN проводить адміністративні розслідування таких випадків з метою встановлення фактів, а у разі необхідності, пропонує превентивні та/або коригувальні заходи, при цьому IG/IN активно співпрацює з Європейським бюро із шахрайством та національними органами держав і цьому напрямку.

Серед європейських та вітчизняних науковців та практиків існують різні підходи щодо співвідношення повноважень Євроюсту та ЕРРО. Л.В. Шевцова у своєму дослідженні «Проблеми та перспективи розвитку Євроюсту і Європейської прокуратури» аналізує такі підходи та виділяє:»Перша група визначає, що це логічним продовженням розширень повноважень Євроюсту у сфері здійснення кримінального переслідування на національному рівні; інші – для реалізації завдань ЄС два органи повинні стати взаємодоповнюючими організаціями (Євроюст виконує координуючу роль, а ЕРРО- здійснює кримінальне переслідування на території ЄС); треті вважають за необхідне злиття функцій та повноважень цих організацій, а Євроюст стане структурним підрозділом прокуратури» [92, с. 17]. Ми повністю підтримуємо Л.В. Шевцову щодо необхідності створення нової організації з функцією кримінального переслідування, оскільки розширення повноважень Євроюсту та Європолу у напрямку надання таких функцій зможе

привести до погіршення відносин між національними правоохоронними органами держав ЄС.

Основними причинами такого погіршення може стати наступне: «1) оскільки в основі співробітництва національних та наднаціональних органів ЄС лежить принцип добровільності, то фактично Євроюст не є незалежною організацією по відношенню до національних прокуратур; 2) між вищезазначеними органами встановлено горизонтальне співробітництво і відсутність прямого підпорядкування, а будь-які суттєві зміни у структуру Євроюсту можуть привести до припинення тісної співпраці між ним та національними правоохоронними органами; 3) не всі держави уклали договори про співробітництво у правоохоронній діяльності» [92, с.17].

Дослідники вважають, що ще одним інноваційним механізмом боротьби з корупцією є введення інформаційної системи по боротьбі з шахрайством для збирання та обміну інформацією з метою попередження, виявлення та покарання винних у шахрайстві, корупції та пов'язаних з ними злочинів, які посягають на фінансові інтереси ЄС, тобто можливість громадян безпосередньо передавати інформації до OLAF та анонімно взаємодіяти зі слідчим [36, с. 57].

У 1998 році в Європі була створена Європейська судова мережа, яка складається з контактних пунктів, призначених кожною державою-членом, основна мета EJN полягає у співпраці з кримінальних справ між державами-членами, а саме допомагають встановити прямі контакти між компетентними органами, надають правову та практичну допомогу для ефективного запиту про співробітництво судових органів, проводять учбові заняття. Одним із важливих досягнень EJN є створення веб-сайту, який надає практичні електронні інструменти, які допомагають у судовому співробітництві. EJN має Секретаріат, розташований у Євроюсті, як його окремий підрозділ, а кожна держава призначає національного кореспондента, який виконує координаційну роль [16].

Наявність потужної нормативної бази, яка передбачає заходи та механізми боротьби з корупцією в ЄС, закріплені у Конвенціях, дозволяє окремим дослідникам говорити про існування конвенціонального механізму боротьби з корупцією, який разом із інституційною системою ЄС складає основу успішного функціонування території свободи, правосуддя та безпеки. Отже, у сучасний період ЄС має розвинуте конвенційне кримінально-правове, цивільно-правове та антикорупційне законодавство, яке регулює відповідні відносини.

2.2. Особливості формування організаційно-правових основ запобігання корупції в зарубіжних країнах та досвід для України

Водночас деякі світові держави все ж досягають значних успіхів у сфері протидії корупції. Згідно із рейтингом корумпованості «Transparency International» у 2021 році найменш корумпованими державами є Данія, Фінляндія, Нова Зеландія, Норвегія, Республіка Сінгапур, Швеція, Швейцарія, Нідерланди, Люксембург, Німеччина, Великобританія, Гонконг, Австрія, Канада, Естонія, Ірландія, Ісландія, Австралія, Бельгія, Японія [99]. Уряди сприймають корупцію цих країн як серйозну проблему національної безпеки.

Для подальшого дослідження особливостей формування організаційно-правових основ запобігання корупції необхідно звернути увагу на конкретних заходах, яких уживають найменш корумповані держави для запобігання корупції залежно від моделі її розвитку. Загалом модель розвитку корупції тісно пов'язана з правовими системами та умовами їх покращення, а заходи запобігання корупції можуть бути як універсальними, тобто закріпленими в міжнародно-правових актах антикорупційного спрямування (формування ефективних антикорупційних законодавчих актів, пропаганда законслухняних високоморальних типів поведінки службовця, відстежування корупційних процесів на всіх рівнях і в усіх їх

проявах, удосконалення методів забезпечення правопорядку й оздоровлення морально-психологічного стану в конкретному суспільстві), так і специфічними, тобто характерними для окремих держав. Ми пропонуємо, охарактеризувати конкретні заходи запобігання корупції, які вживаються у різних державах, адже, окремі з них можуть бути запозичені та адаптовані у вітчизняне законодавство.

Під час побудови антикорупційно стратегії можна керуватися різними підходами до розуміння загальної сутності цього поняття. Зазвичай виокремлюють три найбільш популярні підходи:

– підхід «війни» з корупцією (за такого підходу головною зброєю боротьби з корупцією стають каральні засоби, у державі приймають нормативно-правові акти із жорсткими санкціями);

– підхід системного усунення причин корупції (суттєво менш суворий підхід порівняно з першим, який поєднує в собі й просвітницькі засоби боротьби з корупцією, й репресивні, внаслідок чого створюється певна комбінована система протидії корупційній злочинності);

– підхід свідомої пасивності відносно корупції (напевно, найбільш своєрідний підхід, який полягає в думці, що активні дії не здатні подолати корупційні прояви, а сама корупція – тимчасовий фактор, який зникне сам по собі з трансформацією суспільства на більш демократичне та ліберальне) [76, с. 17].

У сучасному світі своє відображення знаходить кожен із наведених підходів. Найбільш недієздатним та неефективним, на нашу думку, є підхід свідомої пасивності відносно корупції. Такий підхід характерний для слабо розвинутих країн Африки та Азії, де панує суцільна анархія та безлад. Власне кажучи, подібний підхід і формує поступове перетворення держави у клептократію – державу, що повністю пройнята злочинністю, якою безпосередньо керують шахраї різних верств. Відмічений підхід простий та не витратний, проте він неефективний, адже не дає жодного практичного результату.

Підхід війни з корупцією має низку переваг, але він теж не ідеальний. Фактично даний підхід розрахований на залякування корупціонерів. Створення системи жорстких покарань начебто повинно утримати осіб від вчинення корупційних злочинів чи правопорушень, проте зазвичай відбувається трохи інакше. Корупціонери не утримуються від вчинення корупційних дій, а лише намагаються стати ще більш обережними та ще більше приховати власну незаконну діяльність, адже корупціонерів залякують, а не намагаються змінити їх усвідомлення власних дій. Не відбувається належного перевиховання населення з націленістю на формування законослухняної поведінки. Крім того, будь-які репресії сприймаються негативно, що рано чи пізно призведе до активної протидії подібній антикорупційній державній політиці з боку різних прошарків населення.

Підхід війни з корупцією не винищує її, а лише змушує корупційну злочинність переходити у більш витончені форми. Яскравим прикладом країни, яка бореться з корупцією суто «воєнним» підходом, є Китайська народна республіка. У відміченій країні навіть присутня смертна кара за хабарництво, проте, за статистичними даними та різними соціологічними дослідженнями, в Китаї все одно присутня корупційна злочинність, яка вміло маскується та рідко проривається назовні.

На нашу думку, найбільш популярний та ефективний підхід до боротьби з корупцією – це системне усунення причин корупції. За даного підходу є можливість комплексно та довгостроково поліпшити ситуацію з корупцією в державі. Суттєвою перевагою перед іншими підходами виступає вплив саме на причини появи корупції, а не на її зовнішні прояви.

Можна погодитися із І.В. Чемерисом, що найбільш ідеально підхід системного усунення причин корупції під час формування власної стратегії протидії корупційній злочинності в Європі втілило Королівство Нідерланди. Антикорупційну стратегію цієї країни побудовано на таких елементах:

- постійна звітність та гласність стосовно вчинених корупційних злочинів посадовцями перед населенням;
- щорічні звіти Міністра внутрішніх справ щодо виявлених фактів політичної корупції;
- моніторинг ситуації з корупцією в державі (виявлення найбільш потенційно корумпованих сфер суспільного життя з подальшим пріоритетним на них впливом);
- створення системи покарань за порушення професійної етики;
- головне покарання до особи, яка вчинила корупційний злочин, – заборона працювати в державних організаціях із позбавленням всіх пільг, що передбачені для держслужбовця, в тому числі пенсійних та соціальних;
- в усіх державних органах створені спеціальні служби безпеки, які ретельно слідкують за неприпустимістю корупційних дій у підзвітній структурі чи організації [89, с. 113].

Можемо зробити висновок, що на основі визначених підходів кожна держава світу формує власне бачення своєї стратегії подолання корупції. Тобто створює певну модель – певне інформаційне та натурально-матеріальне уявлення об'єкту (у нашому випадку об'єкт – стратегія протидії корупційній злочинності). Тобто модель стратегії протидії корупційній злочинності – це те, як саме та чи інша держава бачить цю стратегію у власних умовах, як її запровадити та реалізувати.

Серед європейських країн найбільш ефективних заходів запобігання корупції, що привели до майже фактичного її викорінення застосовують у скандинавських державах. Насамперед доцільно розглянуто досвід запобігання корупції Фінляндії. Цікаво, що в цій країні майже ніколи не було спеціального антикорупційного закону та створених спеціалізованих антикорупційних органів. Корупцію завжди вважали різновидом злочинності, а запобігання їй регулювали Конституція, Кримінальний Кодекс, законодавство про державну службу, інструкціями й іншими підзаконними нормативно-правовими актами. Фінляндія ратифікувала Конвенцію Європейського

Союзу проти корупції, Спільні дії Європейського Союзу у боротьбі з корупцією у приватному секторі, Конвенцію Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію та Конвенцію про цивільну відповідальність за корупцію. Слід зазначити, що для правової системи Фінляндії застосування в законодавстві категорії «бойова» фінські законодавці заклали принцип запобігання вчиненню протиправних дій у кожному правовому акті, який визначає конкретну сферу діяльності, а не вид правопорушення [33, с. 72].

Слід відзначити, що в Фінляндії можна зустріти так звану «структурну корупцію», яку важче виявити. Цей вид корупції зустрічається на стику державного та приватного секторів, та як частина інших економічних правопорушень. Проте в державі в сфері боротьби з корупцією визначають такі напрямки розвитку:

- зміцнення й уточнення офіційних структур із запобігання та боротьби з корупцією та поліпшення співпраці між зацікавленими сторонами;
- підвищення обізнаності про корупцію, що передбачає організацію тренінгів для різних цільових груп, а на сайті Міністерства юстиції korruptiontorjunta.fi, та різні інші джерела інформації будуть активно оновлюватися і використовуватися;
- підвищення прозорості, заохочуватиметься прозорість під час ухвалення всіх рішень. Зокрема, заохочуватиметься прозорість актів органів державної влади та політичної діяльності. Буде вивчено та реалізовано заходи щодо посилення виявлення та моніторингу приватних інтересів і конфліктів інтересів, зокрема шляхом ширшого використання реєстру прозорості та відкритих даних;
- сприяння викриттю корупції, яке буде посилено шляхом поліпшення доступу до інформації для органів, що посідають центральне місце в боротьбі з корупцією, а також шляхом розширення можливостей для звітності;
- вивчення функціонування законодавства, що стосується запобігання корупції, і розробка законодавства. Мета полягає в тому, щоб вивчити потенційні

проблеми у виявленні випадків хабарництва і в кримінальному судочинстві, а також оцінити і реалізувати інші ключових заходів у боротьбі з корупцією;

– просування досліджень, пов'язаних з корупцією та її попередженням [101].

Необхідно зазначити, що особливу роль у запобіганні корупції завжди відігравали етичні норми. У Фінляндії на відміну від багатьох інших країн, немає практики політичних призначень, крім апарату прем'єр-міністра. Основний склад центральної та місцевої адміністрації залишається досить постійним. До нього входять професійні чиновники, яких призначають мінімум на п'ять років.

Основним у Фінляндії завжди був принцип, що все в державній адміністрації дійсно повинне бути публічним, відкритим для критики з боку інших чиновників, громадян і ЗМІ. Усі протоколи й записи обговорень (стенограми), зроблені в адміністрації, відкриті для кожного громадянина.

Одним із найважливіших чинників, що перешкоджають поширенню корупції у Фінляндії, є матеріальна та соціальна забезпеченість чиновників, а середня заробітна плата в державному секторі становить приблизно 3 500 євро [37].

Слід зазначити, що найбільш ефективними заходами протидії корупції в Фінляндії є не правові, а моральні, етичні, можливо, навіть духовні. Особистість кожного формується з огляду на певні біологічні й соціальні фактори. У розвинених державах, у яких високий рівень життя населення, а основними цінностями є не матеріальні, а духовні, формується неприйнятне й недопустиме сприйняття корупції як соціально згубного явища. Для формування негативного ставлення до корупції необхідним є створення спеціальної освітньої платформи антикорупційного навчання, проведення просвітницьких заходів як для учнів та студентів, так і для службових осіб. Зазначені заходи потрібно проводити постійно й у різних форматах, щоб закласти та закріпити у свідомості негативне ставлення та неприйняття корупції.

Найкращою моделлю антикорупційної стратегії протидії корупції характеризується Естонія. Йдеться про тотальний розбій, рекет і поширення корупції на такому плідному ґрунті анархії. Виходить, що початкові умови в Україні та Естонії були однаковими, але одна держава залишилася у корупційній владі, а інша якісно та рішуче її подолала. На межі століть Естонія розробила свою найбільш дієву модель антикорупційної стратегії, яка полягала в розбудові електронної держави (було анульовано людський фактор під час отримання довідок та документів; увесь процес документообігу поступово автоматизувався).

У межах цієї стратегії був прийнятий Кримінальний кодекс Естонії, який увів суворе покарання за корупційний злочин. Відповідно до Кримінального кодексу Естонії, позбавлення волі на строк до п'яти років, а при повторному вчиненні цього злочину - від десяти років. Окрім прямого позбавлення волі, до винних осіб активно застосовується додатковий вид покарання – конфіскація майна. В період 2008-2010 р.р. Естонія дещо видозмінила модель своєї антикорупційної стратегії, зосереджуючи увагу на дієвій профілактиці корупційних злочинів з активним залученням до цього громадських організацій. У державі офіційно діє Програма «Чесна держава і нагляд», суть якої в тому, що будь-який тривожний сигнал щодо корупційного діяння негайно розслідується всіма правоохоронними органами, уповноваженими на боротьбу з корупцією [83, с. 104-106].

Для азійської моделі характерне ставлення суспільства до корупції як до звичного явища, зумовленого культурними традиціями й економічною необхідністю, прийнятної для всієї структури державного управління та всіх верств населення. У рамках зазначеної моделі корупцію здебільшого сприймають не як щось протизаконне, а розцінюють як атрибут функціонування держави. Проте серед азійських держав є ті, що змогли відійти від традиційного для цих країн ставлення до корупції.

Наприклад, досвід запобігання корупції в Японії свідчить про те, що відсутність єдиного кодифікованого акта не перешкоджає ефективному вирішенню

цієї проблеми. Антикорупційні норми містяться в багатьох національних законах [15]. Сучасна антикорупційна правова база була закладеною в Японії в післявоєнний період та конкретизовані в законах «Про місцеве самоврядування» (1947 р.), «Про політичні фонди» (1948 р.), «Про державних службовців» (1948 р.), «Про вибори на публічні посади» (1950 р.), «Про парламент» (1950 р.). Так Ейдзі Оямада зауважує, що в Японії більше уваги приділяють саме запобіганню корупції, зокрема, захисту її викривачів, сприянню прозорості та підзвітності уряду, вихованню етики публічних службовців [106, р. 38].

Значну увагу законодавство Японії приділяє етичній поведінці політиків та службовців. В етичних правилах державного службовця наведені розгорнуте визначення «зацікавленої особи» й докладний перелік неетичних дій, що внеможливілює довільне тлумачення норм закону.

Громадянське суспільство користується конституційно захищеними свободами зібрань та об'єднань, які додержуються на практиці. У 2001 р. в Японії набрав чинності Закон «Про розкриття інформації». Цей акт гарантує громадянам право на доступ до офіційної інформації, наявної в урядових установах, і можливість подати апеляцію до Ради з контролю за розкриттям інформації, якщо уряд відмовиться її оприлюднити [15]. Крім того, в Японії ведуть реєстр осіб, проти яких висунуті звинувачення в корупції або причетності до організованої злочинності. Цю інформацію доводять до відома громадськості через ЗМІ.

Цікавим є й досвід Сінгапуру в протидії корупції, який першим серед сучасних індустріальних країн почала активну протидію корупції й зміцнення морально-етичних засад влади та професіоналізму апарату державного управління.

Значні зміни у боротьбі з корупцією пов'язують з реформами наприкінці 1950 рр., з обранням нового уряду на основі Партії народної дії (PAP), який був рішуче налаштований викоринити корупцію в Сінгапурі загалом і на державній службі зокрема. Його стратегія вирішення проблеми корупції наголошувала на необхідності скорочення як можливостей, так і потреб у корупції. корупції. Від

самого початку вищі політичні лідери стали прикладом для наслідування для державних службовців [95].

Уряд РАР значною мірою покладався на Закон «Про запобігання корупції» (РОСА) і Бюро з розслідування корупції (СРІВ). Основною метою РОСА і СРІВ було скоротити можливості для корупції та збільшити ціну, яку доведеться заплатити за корупційну поведінку, якщо її буде виявлено (РОСА). за корупційну поведінку в разі її виявлення [108]. Важливою частиною стратегії РАР було усунення першопричини корупції на державній службі.

Найбільше це означало постійне підвищення заробітної плати та поліпшення умов праці. На сайті передбачалося, що корупція стає серйозною проблемою за соціальних умов, коли державним службовцям платять дуже низьку зарплату. державних службовців, як правило, отримують дуже низьку зарплату та існує нерівний розподіл багатства.

Антикорупційна стратегія країни орієнтована на три основні завдання: позбавлення державного апарату від хабарників; спрощення бюрократичних процедур та посилення правової регламентації повноважень чиновників; контроль за додержання етичних стандартів службової діяльності. Водночас у державі чітко встановили, що заробітна плата чиновника, адвоката, судді, лікаря державної лікарні, наукового співробітника повинна бути тотожною з тією, що він може отримати за аналогічну роботу в приватній корпорації або займаючись приватною юридичною чи іншою професійною практикою. За таких умов чесність і порядність у міжособистісних стосунках дуже скоро стають своєрідною звичкою та природним станом душі людини [109].

Можна зазначити, що такий підхід став ефективним та його можна розглядати як приклад для України. Згідно з даними соціологічного опитування, проведеного серед державних службовців, 12 % респондентів працюють на державній службі з почуття обов'язку та зацікавлені в ній принаймні 80 % працівників розглядають роботу як засіб «отримання хліба» для себе й своїх близьких. Решта намагається

поєднати здатність працювати ефективно та продуктивно, отримувати належну оплату своєї праці, а також одержувати моральне задоволення від виконання своїх професійних обов'язків [32, с. 100]. Так низькі заробітні плати є однією з основних причин низової корупції в Україні, тому що рівень матеріального забезпечення державних службовців не відповідає рівню їх розумового, психологічного навантаження та є дуже низьким порівняно з рівнем матеріального забезпечення в приватному секторі. Отже зрівняння заробітної плати в державній та приватній сферах дозволить істотно скоротити рівень корупції в Україні.

Специфіка англосаксонської моделі антикорупційної політики полягає в прагненні до інституціоналізації всіх відносин, які виникають у сфері надання публічних послуг. З огляду на це антикорупційна політика Великобританії й Канади базується на концепції попередження та припинення корупції в системі державної служби. Вона передбачає детальну регламентацію адміністративно-правового статусу службовця, режиму взаємовідносин державного службовця з фізичними та юридичними особами, формування чітких адміністративних процедур, що звужують рамки необґрунтованого адміністративного розсуду з боку чиновника. Усі ці процедури дозволяють своєчасно виявляти корупцію в системі державної служби, а також припиняти спроби окремих чиновників використовувати державну службу в особистих або корпоративних інтересах.

В межах організаційно-правових основ запобігання корупції Канада підписала Конвенцію про боротьбу з хабарництвом у міжнародних ділових операціях Організації економічного співробітництва та розвитку (Конвенцію ОЕСР) 17 грудня 1997 р. А в 1998 р. Парламент ухвалив закон «Про корупцію іноземних державних службовців» (CFPOA) для імплементації в канадське законодавство зобов'язань Канади згідно з Конвенцією ОЕСР.

Канада зарекомендується наявністю чіткої законодавчої бази, яка детально описує механізм запобігання корупції: закон «Про відповідальність федерального уряду», закон «Про конфлікт інтересів», створений на основі положень Кодексу

правил, щодо конфлікту інтересів та правил поведінки після звільнення державних службовців [80, с. 196].

У системі заходів запобігання корупції істотну роль відіграє механізм забезпечення реального захисту осіб, які повідомляють про корупційні дії державних службовців. Уводять ще одного парламентського уповноваженого з перевірки чесності та непідкупності співробітників урядових установ, який буде контролювати виконання спеціального закону про захист державних службовців, які розкривають інформацію про корупційні дії (Public Servants Disclosure Protection Act). За цим законом передбачене створення спеціального незалежного суду, що складається з діючих і колишніх суддів, які вправі вимагати застосування дисциплінарних заходів до порушників.

Також для ґрунтовного ослідження особливостей формування організаційно-правових основ запобігання корупції на прикладі зарубіжного досвіду, варто звернути увагу на систему покарань за корупційні кримінальні правопорушення, які також виступають як засіб боротьби з корупцією та її попередження. Виокремлюють чотири підходи до системи покарань:

м'який, характерний для держав, у яких рівень корупції є незначним. Наприклад, Королівство Данія та Королівство Швеція, де покаранням за корупційні кримінальні правопорушення в цих державах здебільшого є штраф. Водночас за масштабну корупцію (великий розмір хабара) або вчинення корупційних дій суб'єктом, наділеним спеціальним повноваженнями, може бути обране покарання у виді позбавлення волі. Так, у Королівстві Данія покаранням за підкуп може бути штраф або позбавлення волі на строк від трьох до шести років;

помірний, до держав яким він характерний належать Великобританія та ФРН. Система покарань цих держав у контексті корупційних кримінальних правопорушень є досить стриманою й виважено. Максимальне покарання за корупційні діяння в цих країнах – позбавлення волі строком на десять років. Зокрема, у Великобританії на фізичну чи юридичну особу, винну в хабарництві або

іншому кримінальному корупційному правопорушенні, поширюватиметься дія Розділу 11 Закону «Про підкуп (2010 р.), який «передбачає покарання за хабарництво та корупційні правопорушення, які збільшують залежно від масштабу такого правопорушення» [110]. Найпоширенішими видами покарань у Великобританії є штраф (розмір якого не обмежений законом, тобто може бути визначеним суддею на основі його власних переконань і ступеня вини засудженої особи) та позбавлення волі до фізичних осіб на строк до десяти років. Крім того, частим є застосування обмеження на обіймання керівник посад у юридичних особах строком до 15 років.

суворий, який властивий тим державам, що застосовують дієві й ефективні заходи для боротьби з корупцією, а також прагнуть злучити всі можливі методи для досягнення цієї мети (дозволеної національним і міжнародним законодавством). Найсуворішим покаранням за корупційні кримінальні правопорушення в країнах є позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років [7; 8, с. 181], Представником цієї групи є Італія. Сьогодні антикорупційне законодавство цієї держави зазнало істотних змін, завдяки ратифікації ряду міжнародних антикорупційних конвенцій. Ключові італійські положення про хабарництво та корупцію викладені Кримінальному Кодексі, Цивільному кодексі та законодавчому декреті № 231, від 8 червня 2001 р. Крім того, керівні принципи Національного органу з питань боротьби з корупцією (ANAC) щодо хабарництва та корупції, хоча і не носять обов'язкового характеру, водночас містять найкращі практики, яких повинні дотримуватися приватні та державні компанії для належного виконання внутрішньодержавних регламентів та регламентів ЄС [97].

особливо суворий, згідно з яким надзвичайно суворо карають за корупцію: позбавленням волі на строк до двадцяти п'яти років і навіть смертною карою [8, с. 183]. Серед держав, в яких застосовується такий підхід покарання є США, КНР. Так, згідно з Foreign Corrupt Practices Act «особам загрожує штраф до 100 000 доларів США за корупційні кримінальні правопорушення й п'ять років позбавлення волі.

Відповідно до положень про бухгалтерський облік і ведення діловодства особам загрожує штраф до 5 мільйонів доларів США за порушення та 20 років позбавлення волі. Крім того, фактичний штраф може бути вдвічі вищим, ніж відповідач прагнув отримати від корупційного платежу. Комісія з обміну цінних паперів може прагнути накласти цивільне покарання до 10 000 доларів США за порушення й зневагу» [105]. Відповідальність за хабарництво та корупцію в Китаї влада регулює відповідно до різних нормативно-правових актів. Законодавча база може бути розподіленою на кілька рівнів залежно від тяжкості та особистості залучених осіб. По-перше, передбачені закони й підзаконні акти в цивільній, адміністративній та економічній сферах. По-друге, розроблені Кримінальний Кодекс КНР та відповідні йому законодавчі й судові тлумачення. «Покаранням за корупційні кримінальні правопорушення є штраф, який визначають залежно від суми хабара; арешт; затримання, що може бути пов'язаним із конфіскацією майна, та смертна кара» [107].

Підбиваючи підсумки потрібно зробити висновок, що підхід до протидії корупції в зарубіжних державах обов'язково враховує необхідність застосування універсальних заходів, визначених у міжнародних конвенціях антикорупційного спрямування, та заходів, що властиві конкретним державам і насамперед залежать від рівня розвитку суспільства загалом та рівня його правової культури зокрема. Важливою частиною антикорупційної стратегії кожної правової держави є запобігання корупції й корупційним кримінальним правопорушенням.

Пропонуємо запозичити такі заходи: на основі досвіду Фінляндії запропоновано вдосконалити освітню та просвітницьку антикорупційну діяльність серед населення України; на основі досвіду Сінгапуру вважаємо необхідним стандартизувати систему оплати праці для державних службовців і працівників, які надають такі послуги в приватній сфері; на основі досвіду США вважаємо за необхідне передбачити сувору дисциплінарну відповідальність за порушення правил етичної поведінки та запровадити обов'язкову щорічну перевірку

службових осіб, які займають особливо відповідальне службове становище, на поліграфі.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

3.1. Особливості формування антикорупційної політики на прикладі реформування судової системи України

Характерною особливістю на сучасному етапі є поширення корупції в Україні, збільшення різноманітності форм її проявів в процесі становлення і розвитку як економічної, так і політичної системи країни, її руйнівний вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства, що обумовлює невідкладність завдання посилення боротьби з цим протиправним явищем та наслідками, які воно викликає [26]. Серед ключових реформ виступає антикорупційна реформа. Досвід запобігання корупції – як вітчизняний, так і міжнародний – свідчить, що ліквідувати її повністю як соціальне зло практично неможливо, й що корупція є у кожній країні.

На сучасному етапі розвитку суспільства в умовах стрімких суспільно-політичних змін питання вдосконалення державної антикорупційної політики є першочерговим, оскільки боротьба з корупцією активно впливає на суспільне життя та значною мірою формує певний вектор для подальший розвиток держави. На даний час в Україні фактично вибудована єдина система нормативного правового забезпечення у сфері запобігання корупції, починаючи від законодавчих актів та до нормативних актів органів публічної влади. Об'єктивним фактором її розвитку є свідчення того, що корупція створює серйозну загрозу життю суспільства, а сьогодні її поширення є реальною загрозою національній безпеці.

Саме тому завдання запобігання корупції розглядаються нині як загальнодержавні та пріоритетні, оскільки ефективна боротьба з цим негативним суспільним явищем можлива лише за умов створення та реалізації належних механізмів організаційно-правового забезпечення здійснення реформ, спрямованих на попередження корупції в органах влади та активну участь у них громадськості [27; 29].

У 2020 році Україна посідає 72-у позицію серед 128 країн світу у рейтингу верхо венства права 2020 року. Результати рейтингу оприлюднені на сайті міжнародної неурядової організації World Justice Project[111]. У таких сегментах рейтингу, як ефективність правосуддя у справах цивільної юрисдикції – 61-у позицію, а ефективність системи кримінальної юстиції – 90- у позицію зі 128 країн світу, в яких здійснювалось таке дослідження.

Водночас результати дослідження рівня довіри до соціальних інститутів, засвідчили недовіру, висловлену у тому числі судовій системі загалом (77,5%), Прокуратурі (73%) [49]. Привертає увагу той факт, що саме незадовільний рівень довіри до судової системи та прокуратури в Україні недовіра найчастіше висловлювалась судовій системі загалом – 72%, прокуратурі – 61% [69]) був одним із визначальних приводів для здійснення їхнього чергового реформування [65; 51]. Таким чином, можна констатувати зростання показнику недовіри до судової системи та прокуратури попри заходи, спрямовані на реформування цих інституцій з метою підвищення їхньої легітимності, як одним із визначальних викликів реформування системи правосуддя в Україні на сучасному етапі. Проблематика аналізу подолання корупції в органах судової влади обумовлена тим, що суди забезпечують дотримання правового режиму в державі, захищають конституційні права громадян, але так само можуть виступати об'єктами.

Відповідно до гл. 5 ст. 124 Конституції України судові рішення суду іменем України і є обов'язковими до виконання на вищому терену. Виконання судового рішення сприяє впровадженню законів у життя та зміцненню авторитету» [25].

Внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) у 2016 році виступило важливою складовою загального процесу реформ в Україні. Прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» відіграло позитивну роль як у визначення основних напрямків реформування судів, а також визначення низки проблем, без вирішення яких неможливо стати незалежною судовою владою. У сучасному національному законодавстві значна увага приділяється забезпеченню

правових гарантій належного здійснення судових повноважень, і, насамперед, забезпеченню незалежності суддів. З позицій проведеного аналізу зазначимо, що термін «судова влада» вживається у різних значеннях: суд, система судових установ; сукупність органів, що здійснюють правосуддя; саме правосуддя, судова влада як складова державної влади.

Функціонування правової держави вимагає втілення принципів верховенства права, при цьому діяльність держави, її органів окреслена нормами Конституції, законодавчих актів, іншими нормативними актами, а права і свободи людини та їх гарантії визначають пріоритети державної діяльності [31]. За таких умов змінюється і роль суду як органу судової влади, що, здійснюючи судочинство на засадах законності, об'єктивності та неупередженості, вирішує конфліктні ситуації у всіх сферах правових відносин, включаючи визначення міри відповідальності держави та її органів перед людиною і громадянином, особи перед особою та особи перед державою. Необхідною умови демократичної правової держави в Україні є становлення сильної та незалежної судової влади, ефективність якої передбачає, насамперед, створення єдиної судової системи та гарантування незалежності здійснення правосуддя на основі функціонування раціональних механізмів державного регулювання та системи судової влади.

Невирішеними проблемами виступають теоретичні та практичні проблеми реалізації судової реформи в Україні, сутність реформування судової системи, шляхи адаптації законодавства України до європейських стандартів. Складовими частинами дослідження є питання визначення концептуальних напрямків здійснення реформи судової системи; здійснення правосуддя; з'ясування закономірностей законодавчого та організаційного забезпечення судової реформи в Україні; визначення проблемних питань, які повинні були вирішуватись у ході проведення судової реформи. Варто погодитися із підходом до судової реформи як до системного явища, адже така реформа не буде ефективною, якщо вона проводитиметься окремо від інших заходів, спрямованих на розбудову України як

демократичної, соціальної та правової держави. Судова реформа є однією з компонентів правової реформи, яка призведе у тому числі й удосконалення законодавчого процесу, підвищення якості законодавчих актів, приведення їх у повну відповідність із Конституцією України та міжнародними зобов'язаннями держави [71]. У контексті формування сучасної парадигми реформування судової системи мають бути передбачені першочергові й перспективні, системні й цілісні, науково обґрунтовані й методологічно виважені заходи й засоби завершення судової реформи в Україні відповідно до потреб правової демократичної держави й громадянського суспільства. Судова система за 27 років незалежності України здолала декілька етапів реформування. Були зроблені серйозні зусилля, спрямовані на вдосконалення діяльності судової системи. На жаль, окремі проблеми функціонування судової влади так і не вдалось урегулювати. Найбільш гострою серед них є корупція, подолання якої визначено пріоритетним у конституційній і судовій реформі 2016 р.

Варто погодитися, що сфера запобігання корупції – це система нормативних правовідносин, спрямованих на запобігання корупційним проявам у державі шляхом удосконалення правових норм, правових механізмів та заходів державного впливу, що запобігають виникненню корупції на різних рівнях. Проте сфера протидії корупції – це певна «система правоохоронних, переважно кримінально-правових та адміністративно-правових заходів, спрямованих на притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних діянь, які мають на меті покарання, попередження протиправних дій та виховання населення в дусі поваги до закону, створення в державі атмосфери нетерпимості та непримиренності до проявів корупції» [74, с.23-25].

Процес реформування судової влади, як і інші реформи в Україні, розпочинається від Акту проголошення незалежності (1991 р.) та внесення змін у нормативно-правові акти держави з питань судоустрою. Етапами реформування визначають: 1 етап – 1992 р. – 1996 рр. – прийняття Концепції судово-правової

реформи (завдання Концепції – адаптація судової системи до соціально-економічних та політичних змін, що відбулись у суспільстві); 2 етап – 1996–2002 рр. – закріплення принципів організації судової влади в Конституції України, ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, проведення «малої судової реформи» – зміна судових процедур, порядку проведення судових засідань тощо; 3 етап – 2002–2006 рр. – прийняття Закону України «Про судоустрій» (2002 р.), затвердження Президентом України у 2006 р. Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (чинна на даний час); 4 етап – 2006–2010 рр. – реалізація Концепції, підготовка проектів Закону України «Про судоустрій і статус суддів»; 5 етап – 2010-2014 рр. – прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2010 р.), що передбачав трансформацію національної судової системи шляхом запровадження галузевого принципу в судочинстві, зростання ролі Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, створення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, скасування інституту військових судів; запровадження категорії «слідчий суддя»; запровадження правил здійснення автоматизованого розподілу судових справ між суддями тощо; 6 етап – 2014–2016 рр. – характеризується впровадженням положень таких нормативно-правових актів [50].

Зокрема, Стратегія визначила мету судової реформи [64];

7 етап – з 2016 року по теперішній час – прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Фактично у межах процедури розробки, прийняття та імплементації положень цього закону є можливість виокремити локально-інтегрований механізм регулювання у сфері судової влади та показати *алгоритм процесу формування механізму регулювання діяльності органів судової влади* на прикладі нормотворчого процесу щодо конституційних змін:

– проект змін до Конституції України щодо правосуддя

(законопроект) отримав позитивний висновок та доопрацьований з урахуванням рекомендацій Венеціанської Комісії, результатів громадського та експертного обговорення;

– законопроект схвалений Конституційною Комісією 30 жовтня 2015 року;

– законопроект підтриманий Національною Радою реформ (9 листопада 2015 року);

– виконана конституційна процедура внесення Президентом України до Верховної Ради України даного Проекту;

– законопроект включений до порядку денного Верховної Ради України та направлений до Конституційного суду України для надання висновку щодо відповідності статтям 157 та 158 Конституції України;

– Венеціанська комісія затвердила Меморандум щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» остаточному висновку Венеціанської комісії;

Закон України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) поєднує як аспекти регулювання самої судової системи, так і впливає на діяльність інших органів влади. З позицій нашого дослідження варто вказати на зменшення впливу Верховної Ради України на регулювання в системі органів судової влади щодо призначення суддів, натомість у подальшому до Верховної Ради України перейдуть повноваження про ліквідацію та утворення судів.

Розробка та реалізація ефективних механізмів регулювання в системі судової влади, спрямованих на реформування судової системи надасть змогу підготувати та запропонувати у певній послідовності взаємоузгоджені зміни до Конституції та законів України, відтак завершити формування самостійної судової влади в державі, запровадити дієвий неупереджений і незалежний механізм забезпечення прав і свобод громадян, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Разом з тим, варто вказати, що в умовах конституційних змін акцент у регулюванні

варто понести на рівень внутрішньої структури судів. Таким чином, як зазначає О. Філатов, мова йде про трансформацію судової системи на відносно автономну підсистему державної влади, іманентним атрибутом якої виступають:

1. державно-правова сутність організації та діяльності судової влади;
2. інституціональна незалежність в межах конституційної моделі поділу влади;
3. інтегрована інституціональна єдність органів судової влади, побудована на основі принципів судочинства;
4. виключність правової компетенції в межах здійснення правосуддя, що базується на регламентованій державній сутності компетенцій та компетентностей державних органів;
5. особливість регулювання діяльності судів, що полягає у встановленні юридичних гарантій незалежності судді, суду і судочинства загалом;
6. унікальності процедури закріплення специфічного механізму прийняття «державно-управлінських рішень» – судових рішень з виключним порядком впровадження, оскарження та скасування;
7. доцільність закріплення особливого типу організаційних процедур (судових процедур), обумовлених структурою, сутністю формами і методами діяльності судових органів, обов'язковим характером виконання судових рішень, способом впливу на суспільні відносини [82].

Загалом, визначальна мета створення й реалізації антикорупційних стандартів полягає в тому, щоб закріпити моральні і професійно-етичні аспекти антикорупційної поведінки представників судової системи України, заснованої на єдиній системі дозволів, заборон, обмежень та обов'язків; стабілізувати систему проходження служби в цих органах шляхом виключення з практики їх функціонування таких корупційних елементів, як одержання неправомірної вигоди, протекціонізм, правовий нігілізм тощо; зміцнити впевненість громадян у чесності й невідкупності осіб, які обіймають такі посади. Названі цілі можуть бути досягнуті

шляхом як запобігання корупції, так і встановлення єдиних антикорупційних стандартів і надання їм форми правового регулятора [85; 86].

З позицій закріплення антикорупційного підходу у сфері судової діяльності варто запропонувати таке поєднання правових та організаційних гарантій незалежності судової влади: гарантії щодо: незалежності судових органів від органів законодавчої й виконавчої гілок влади й органів місцевого самоврядування; фінансування судової системи, у тому числі оплати праці працівників суду не нижче рівня фінансування оплати праці прирівняних до них категорій осіб, які обіймають державні посади чи посади державних службовців; опублікування в офіційних друкованих засобах масової інформації відомостей про кандидатів у судді в обов'язі й порядку, встановлених для кандидатів у депутати парламенту держави; обмеження на: закритий та (або) одноособовий розгляд уповноваженою посадовою особою справ про правопорушення; позасудовий порядок призначення заходів відповідальності за правопорушення; тривалість етапів розгляду справ про правопорушення; недоторканність суддів, які вчинили корупційні правопорушення.

Важливо в умовах реалізації положень Закону України «Про відновлення довіри до судової влади» обґрунтувати системний зв'язок між двома групами принципів розвитку судової влади в Україні, якими є принципи організації та принципи функціонування судової влади. Особлива роль суду, як органу судової влади в сучасній демократичній державі, зумовлює, перш за все, високі вимоги до осіб, яким довіряється здійснення судової влади. Ефективність роботи судів по забезпеченню законності і правопорядку, охорони конституційного ладу та захисту прав і законних інтересів суб'єктів права багато в чому визначається тим положенням, яке судді займають у суспільстві. Судова реформа в Україні обумовлена значними перетвореннями в основних сферах нашого життя, змінами в суспільній свідомості. Значна частина проблем міститься і в форматі доцільності

проведення даної реформи, пошуку оптимальних напрямів апробації європейського та національного досвіду.

У такому підході варто виділити так звані стандарти запобігання корупції в системі судової влади. Це, по-перше, стандарти, що встановлюють і підтримують порядок прийняття на службу представників судової системи, який забезпечує гласність, об'єктивність і ефективність:

- справедлива оплати праці, яка надасть можливості вести гідний спосіб життя, оминаючи корупцію;
- гласний відбору кандидатів на посаду і просування їх по службі залежно від їх кваліфікаційного рівня й заслуг;
- гарантія гідних умов виходу на пенсію, які служили б стимулом відмови від корупційних актів;
- органічне поєднання мір, що забезпечують захист прав людини, з ефективними заходами виявлення й запобігання корупції.

По-друге, стандарти, що діють безпосередньо у процесі перебування особи на займаній посаді:

- формування спеціалізованої державної структури, яка стежить за виконанням положень кодексу етики представників судової системи України;
- навчання та консультація суб'єктів потенційних корупційних практик досвідченими науковцями, представниками міжнародних організацій тощо з метою забезпечення належного розуміння ними своїх обов'язків і правил етики, які є критеріями їх професіоналізму і професійної придатності;
- систематизоване заохочення осіб, які виявили високу ступінь чесності й непідкупності або зробили внесок у досягнення цілей, що стосуються протидії корупції;
- установлення порядку визначення ступеня відповідальності осіб за корупційні правопорушення;
- застосування найвищих норм і стандартів чесності й непідкупності;

– підтримка й захист представників судової системи від несправедливих і неправдивих обвинувачень у корупції.

Водночас, варто визначитись із сутністю антикорупційного законодавства у судовій системі України полягає: по-перше, в обмеженні, нейтралізації чи усуненні чинників корупції, у протидії конфлікту інтересів (особистих чи службових), у нормативному окресленні межі правомірної й етичної поведінки представників судової системи України з метою досягнення чесного й сумлінного виконання, покладених на них законних обов'язків; по-друге, у чіткому переліку ознак корупційних правопорушень і забезпеченні співрозмірних заходів відповідальності за їх вчинення, у встановленні корупційних ризиків у судовій системі та шляхів їх усунення, у визначенні й належним чином урегулюванні діяльності органів державної влади у сфері протидії корупції. Кримінальний кодекс України містить перелік корупційних злочинів.

Прийняття 14 жовтня 2014 р. Закон «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» сприяло створенню правових передумов для очищення судової влади. Закон закріпив конкретні заходи для реформування судової влади й усунення корупційних ризиків у судочинстві й ухвалити з урахуванням висновків Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) закони про внесення змін до Конституції й законів України, спрямовані на реформування судоустрою і статусу суддів на підставі європейських стандартів, передбачивши, зокрема: зменшення обсягу суддівського імунітету та надання суддям лише функціонального імунітету (від притягнення до відповідальності за діяння, вчинені під час виконання суддівських функцій); вирішення проблем щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності представників органів юстиції; визначення особливостей проведення спеціальної перевірки кандидатів на посаду судді; подання, оприлюднення (в мережі Інтернет) декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання суддів фінансового характеру та контроль їх правильності; фінансовий характер створення окремого органу, який виконує консультативні

функції з питань етичних норм, конфлікту інтересів та декларування майна, доходів, витрат і зобов'язань у судовій системі або створення органу самоврядування суду (не пов'язаного з дисциплінарними функціями)); Проведення періодичного навчання з питань стандартів запобігання та протидії корупції, врахування їх під час атестації суддів. Отже, для судової системи мають бути визначені так звані «корупційні» статті.

У процесі аналізу правових основ протидії корупції в судовій системі України окрему увагу необхідно приділити Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки [64]. Визнано поширеність корупційних явищ у сфері правосуддя, що викликано сукупністю низки недоліків, а саме: (а) низьким рівнем правової культури і правової свідомості суспільства; (б) недосконалістю кадрового планування в системі судової влади; (в) збереження факторів залежності суддів від виконавчої й законодавчої гілок влади, зокрема, наявність конституційних положень, стримуючих посилення незалежності суддів; (г) низьким рівнем публічності сфери правосуддя, довіри до судової системи взагалі й до суддів, зокрема. Крім того, розглядуваний акт визначає можливість підвищення ефективності правосуддя шляхом перегляду структури судової системи України в цілому (абз. 1 п. 5.4) [64].

Одним із визначальних принципів діяльності антикорупційного суду, насамперед, має бути обов'язкова можливість розгляду справ про антикорупційні злочини у трьох інстанціях, у тому числі можливість оскарження рішення у четвертій інстанції, оскільки оскарження рішення суду є конституційним правом громадян, незалежно від виду вчиненого ним злочину.

З вищевикладеного випливає, що в ідеалі у новоствореному антикорупційному суді порядок оскарження судових рішень щодо корупційних злочинів має бути таким самим, як і порядок оскарження інших злочинів (вбивства чи крадіжки), однак у Законі України «Про Вищий антикорупційний суд» про це не йдеться.

Ще одним важливим критерієм є процедура призначення осіб до антикорупційного суду. Будь-який кандидат має бути прозорим і чесним. Кандидати повинні мати значний юридичний досвід, бути досвідченими фахівцями в галузі права та користуватися довірою громадян і суспільства.

Важливо враховувати той факт, що антикорупційний суд – це закрита система, яка складається лише з двох ланок (НАБУ – Антикорупційний суд). Для забезпечення принципу рівності та змагальності сторін необхідно забезпечити рівні умови для участі в судовому процесі, як для антикорупційного прокурора, так і для захисника.

3.2. НАП – в умовах становлення європейської моделі антикорупційної політики

Сучасні дослідження розвитку національної антикорупційної політики мають базуватися на інтеграції методологічних підходів до наукового аналізу трансформаційних процесів в Україні. По-перше, соціально-економічний фактор має відігравати вирішальну роль у реалізації програми державної служби шляхом встановлення принципу недискримінації. По-друге, особливу роль має відігравати адаптація правових норм держав-членів ЄС та безпосередня імплементація норм права ЄС (публічного права) у сфері державного управління, що робить правовий підхід актуальним у процесі становлення та здійснення антикорупційної політики; по-третє, системний підхід до формування національної антикорупційної політики як сукупності державних, суспільних та індивідуальних чинників формування негативного ставлення до корупції та протидії будь-яким корупційним зловживанням; по-четверте, інституційний підхід до впровадження НАП у контексті формалізації суб'єкт-об'єктного впливу в умовах реформування державного управління. На цьому етапі становлення держави з'явилися додаткові

чинники, які не лише змінили формат антикорупційної політики, а фактично призвели до певної «реставрації» умов її формування, інституціоналізації самої політики та важливе оновлення правових норм. Водночас усталений спосіб теоретико-методологічного забезпечення адаптації зарубіжного досвіду реформування зазнає певного розпаду, оскільки змінюються параметри впровадження досвіду, власне методологія та складність технологій адаптації.

Наведемо основні поняття, що підтверджено аналізом міжнародно-правових норм, спрямованих на протидію корупції: «корупція», «урядовий чиновник», «державний службовець», «публічні послуги», «публічна посадова особа», а також надано визначення окремим корупційним правопоркшенням. Зокрема, Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності передбачає кримінальну відповідальність за корупційні правопорушення, що визначає відповідальність юридичних осіб; за вчинені державними службовцями та хабарі державним службовцям, а також заходи щодо запобігання та виявлення корупції серед державних службовців на державному рівні [23].

Конвенція про корупцію скрізь призму кримінального права Ради Європи визначає такі корупційні правопорушення, як: «активний і пасивний підкуп державних і посадових осіб міжнародних судів, активна і пасивна торгівля впливом, відмивання доходів, одержаних корупційним шляхом, використання рахунків для відмивання коштів, отриманих незаконним шляхом. результат корупції. Конвенція ЄС про боротьбу з корупцією серед посадових осіб ЄС або посадових осіб держав-членів ЄС була розроблена на основі статті К.З (2) (с) Договору про Європейський Союз і охоплює всі кримінальні дії посадових осіб, пов'язані з корупцією (Посадові особи Співтовариства та держав-членів активна та пасивна корупція осіб)» [28].

Натомість євроінтеграційні процеси сприяли формуванню в Україні нових, особливих владних інститутів та адміністративних механізмів управлінської взаємодії, запровадженню спільних підходів до вирішення проблем раціоналізації управління у сфері антикорупційної політики [103; 104]. У таких умовах державне

управління в системі НАП набуло нових характеристик, вжито заходів щодо посилення суб'єктності управління, на цій основі здійснено спробу формування певних інтегративних характеристик управління. Фактично сучасний стан модернізації державного управління характеризується формуванням досить специфічної адміністративної системи запобігання корупції, в якій принципи, інструменти, форми і методи державного управління постійно розпадаються і водночас, інститут інтегрованого управління, відходячи від галузевого та територіального управління, набуває власного розвитку. Однак такий підхід не стосується формування НАП, більше того, основною проблемою антикорупційної політики є суб'єктивність реалізації такої політики в системі державних правоохоронних органів, які не мають конституційного статусу та їх порядок формування досить специфічний.

Одним із перших джерел «м'яких» (юридично необов'язкових) міжнародних стандартів у європейському контексті виникла потреба у створенні спеціалізованих інституцій або призначенні посадових осіб, відповідальних за запобігання, розслідування та переслідування корупційних злочинів, «двадцяти керівних принципів боротьби з корупцією», прийнятих Радою Європи в 1997 році. У 1998 році багато з цих принципів було відображено в Кримінальній конвенції Ради проти корупції [28]. Прийняті міжнародні угоди вимагають від держав-учасниць створення спеціальних органів для боротьби та запобігання корупції [42; 43].

Насправді ЄС не має конкретного загального нормативно-правового акту чи стандартів з цього питання – є конвенція, яка безпосередньо стосується державних службовців ЄС – Конвенція про боротьбу з корупцією, яка зачіпає посадових осіб Європейських співтовариств або посадових осіб держав-учасниць (1997 р.), в іншому держави-члени вільні ухвалювати самостійні дії. Крім того, сама Конвенція не згадує механізм декларування чиновників як метод боротьби з корупцією. Також звертається увага на інше призначення декларування Конвенція ООН проти корупції (2003 р.) [42; 43]. Очевидно, що такий підхід вимагає інтеграції

національних систем, тобто моделі запобігання корупції відрізняються в деталях, а основою НАП є збалансованість системи антикорупційних органів.

«Кожна держава-учасниця також розглядає можливість вжиття таких заходів, які можуть бути необхідними для того, щоб дозволити їй компетентним органам обмінюватися такою інформацією з компетентними органами інших держав-учасниць, якщо це необхідно для розслідувань, позовів і вжиття заходів для повернення доходів, одержаних злочинним шляхом, визнаних відповідно до цієї Конвенції». Тобто ця мета полягає у сприянні співпраці держав після повернення майна, отриманого незаконним шляхом внаслідок корупційних дій. Водночас Технічний коментар до Конвенції ООН містить додаткові рекомендації по декларуванню: «розкриття інформації охоплює всі істотні види доходів і майна посадових осіб (всіх або певного рівня призначення або сектора, та / або їхніх родичів); форми розкриття інформації дозволяють порівняння фінансового становища посадових осіб за станом у різні роки; процедури розкриття інформації виключають можливості приховування активів посадовців за допомогою інших засобів або, у міру можливості, активів, що перебувають у тих осіб, до яких держава-учасниця не може мати ніякого доступу (наприклад, за кордоном або у нерезидента); існує надійна система контролю за доходами та активами всіх фізичних та юридичних осіб – наприклад, в рамках податкового адміністрування – для доступу в зв'язку з фізичними або юридичними особами, пов'язаними з публічними посадовими особами; посадові особи зобов'язані приводити обґрунтування / доводити джерела своїх доходів; наскільки можливо, посадові позбавляються можливості декларування неіснуючих активів, які в подальшому можуть бути використані в якості виправдання інакше нез'ясовного багатства; наглядові органи мають достатній персонал, досвід, технічні можливості та юридичні повноваження для забезпечення дієвого контролю; існування відповідних стримуючих санкцій за порушення цих вимог» [91].

Варто відзначити першочергові принципи з 20ти керівних принципів боротьби проти корупції. Зокрема, це «принцип 1 – «Впровадження ефективних заходів для запобігання корупції та підвищення суспільного сприйняття та етичної поведінки з цією метою», принцип 2 – «Гарантувати визнання національної та міжнародної злочинної корупції». Принцип 3 - «Забезпечити, щоб особи, відповідальні за запобігання, розслідування, кримінальне переслідування та судовий розгляд справ про корупцію, мали незалежність і автономію відповідно до своїх функцій, не зазнавали неналежного впливу та мали у своєму розпорядженні ефективні засоби для збору доказів, захисту осіб, які сприяють державним органам у боротьбі з корупцією, а також щодо забезпечення конфіденційності розслідувань». Принцип 7 - «Сприяти спеціалізації осіб або органів, відповідальних за боротьбу з корупцією, та забезпечувати їх відповідними засобами та підвищувати рівень їх професійної підготовки, який необхідний для виконання відповідних завдань» [23]. По суті, мова йде про встановлення засад організації (формування) та реалізацію антикорупційної політики. Ми вважаємо тезу про приведення корупції в Україні до рівня європейських держав [90; 93] (або європейського змісту – «до суспільно прийнятного рівня») можлива в результаті застосування комплексу заходів державного та соціального характеру, а також, насамперед, сучасного ефективного антикорупційного законодавства. При належному оформленні антикорупційного законодавства суворість юридичної відповідальності за корупційні дії посадовців буде не лише виправданою, а й ефективною. Розуміння поняття корупції як явища, аналіз причин її виникнення та поширення, вивчення досвіду зарубіжних країн та громадської думки дають змогу визначити, що національна антикорупційна політика має такі характеристики, як: публічність, ситуативність; залежить від політичного курсу держави та політичної волі її керівників; комплексний характер антикорупційних заходів; відповідність міжнародним принципам боротьби з корупцією; програмний характер; зафіксовані у відповідних правових актах; її зв'язок з іншими видами державної політики;

властиве проникнення в усі сфери суспільного життя; необхідність залучення до формування та реалізації значної кількості суб'єктів: як індивідуальних, так і колективних.

Оскільки корупція в державній сфері стала однією з головних перешкод демократичного розвитку не лише окремих країн, а й світової економіки в цілому, з 80-х років минулого століття ефективна державна (національна) антикорупційна політика вважається ключовою проблемою в більшості країн світу [44].

Так, у Франції масово розслідують корупційні справи, в яких фігурують реальні бізнесмени та політичні діячі. У 1993 році Прем'єр спочатку пообіцяв, що не перешкоджатиме цьому. «Ситуація у Франції поступово змінюється, ще 10 років тому було заборонено розслідувати справи про корупцію та корупцію», – стверджував французький суддя Ж. Тьєррі. Численні випадки корупції в Італії, до яких причетні вищі політичні кола, призвели до того, що в результаті розслідувань, розпочатих у 1992 році, перед судами постало понад 700 бізнесменів і політичних діячів у Мілані [88].

У 1996 році у Берліні відбулася спеціальна конференція з проблеми протидії корупції. За цими матеріалами прокуратура ФРН розслідувала кілька тисяч випадків корупції в багатьох великих містах: у Франкфурті-на-Майні — понад тисячу, у Мюнхені — близько 600, у Гамбурзі — близько 400, у Берліні — близько 200. У 1995 році Було офіційно зареєстровано майже 3 тис. випадків звернень. У 1994 році Перед судом постало майже 1,5 тис. осіб, а в 1995 році – понад 2 тис., і експерти вважають ці дані лише верхівкою айсберга. До корупції залучені офіси перевірки іноземних біженців, пункти реєстрації нових авто та багато інших установ. Так, за готівку можна незаконно «купити» право на відкриття ресторану чи казино, водійські права, права на буксирування незаконно припаркованих автомобілів. Найбільше від корупції постраждала будівельна галузь [75].

Водночас навіть за такої статистики немає підстав ділити країни за рівнем корупції за віссю Схід-Захід. Схожі антикорупційні програми в Албанії, Грузії та

Латвії. Усі три країни звернулися до Світового банку за допомогою у розробці планування адміністративної реформи, ці країни підтвердили свою відданість принципам відкритої та прозорої політики, яка, серед іншого, включає збір даних щодо проблеми корупції. та організація їх громадського обговорення, а також залучення громадськості до участі у прийнятті прийнятних політичних рішень. Усі три країни почали підготовку антикорупційних програм, які стануть частиною адміністративної реформи, яка включатиме реструктуризацію державної служби, державних фінансів, судової системи та регуляторної політики.

Донедавна вважалося неможливим на постійній основі оцінити рівень корупції в державних установах, а також визначити масштаби її негативного впливу на економічну та соціальну сфери держави. Дані про корупцію, як правило, містять лише думки громадян, отримані під час опитувань, та експертні оцінки загального рівня корупції в органах державної влади країни. Новим підходом до оцінки рівня корупції є опитування думок безпосередніх учасників корупційних діянь, у тому числі членів домогосподарств, які є керівниками підприємств та державними службовцями, щодо витрат і доходів від надання повідомлень для отримання послуг у державний сектор економіки, спеціальні пільги та державні посади. При правильному підході до опитування респонденти можуть повідомити дані про корупцію в окремих державних органах.

Вивчення проблеми корупції проводилося в Албанії, Грузії та Латвії. Попередні результати вказують на системну та глибоко інституціоналізовану корупцію, яка зменшує національне багатство та діє як додатковий податок на приватний сектор. Корупція неоднорідна в різних країнах. Наприклад, у Грузії найпоширенішим видом корупції може бути розкрадання або розкрадання державних коштів. В Албанії та Латвії корупція часто пов'язана з розкраданням державного майна. Отримання повідомлень від чиновників під час оформлення державного замовлення є частим явищем у всіх трьох країнах. Інституційні причини корупції в цих країнах також різні, що в свою чергу вимагає різного

акценту в національних програмах заходів протидії корупції. В Албанії однією з головних причин поширення корупції є слабкість судової системи, регуляторної політики держави – майнова проблема. Але регуляторний механізм є однією з головних причин корупції в Грузії та Латвії, тому що загальна кількість нормативних вимог до приватних підприємств дуже велика, і чиновники можуть застосовувати ці вимоги як завгодно [45].

Корупція вкрай негативно впливає на фінанси держави. Значна кількість дрібних хабарів виплачується чиновникам за можливість сплачувати податки та інші обов'язкові державні збори, що призводить до зменшення дохідної частини державного бюджету.

На думку деяких дослідників, у процесі формування антикорупційної політики на рівні національної держави в умовах глобалізованого суспільства виокремлюються дві проблеми. По-перше, ставлення до корупції в посткомуністичних країнах дуже неоднозначне. А по-друге, механізм звинувачення в корупції перетворився на популярний і дієвий засіб політичної боротьби з реформами та реформаторськими силами. Реформаторські уряди розглядають антикорупційну риторику як небезпечну можливість для популістів і сил, які виступають проти реформ, отримати підтримку електорату.

Транснаціональні корпорації, загалом іноземні інвестори та міжнародні фінансові організації сьогодні є основними борцями проти корупції у світі. Індекс корупції, який розраховує міжнародна організація Transparency International, фіксує ступінь «чесності» чиновників різних країн світу на основі оцінок співробітників транснаціональних корпорацій. У традиційному підході до журналістики трансформація транснаціональних компаній із джерел корупції та активних борців з нею може бути досить несподіваною та вражаючою. Щоб проілюструвати, що іноземний капітал вважається джерелом корупції, достатньо навести такий приклад: у болгарській мові всі французькі, англійські та німецькі слова, пов'язані з бізнесом, наприклад *Geschaef*, мають значення підкупу чиновника. У 60-70-х

роках іноземні інвестори вважали корупцію корисним інструментом для просування ринкових реформ і лібералізації торгових режимів у країнах, що розвиваються. За допомогою корупції вдалося обійти протекціоністські бар'єри, встановлені урядами країн третього світу [34].

У нових умовах глобалізації фінансової системи та вільної торгівлі протекціонізм перетворився на перешкоду для більшості урядів. Запровадження протекціонізму в країнах перехідної економіки Центральної та Східної Європи навіть неможливе. Необхідність ринкових реформ, залежність від іноземних інвестицій та фінансової допомоги Міжнародного валютного фонду та Світового банку змусили колишні соціалістичні країни відкрити свою економіку та лібералізувати режим зовнішньої торгівлі. Але в створених умовах промисловість цих країн виявилася абсолютно неконкурентоспроможною [13].

Міжнародній боротьбі з корупцією серйозно заважають відмінності між правовими системами різних країн і трактування корупції як економічного злочину. На сьогоднішній день загальновизнано, що ні окремі країни, ні міжнародні організації не можуть впоратися з корупцією самотійно, без допомоги один одного. Подолати корупцію в окремій країні практично неможливо, оскільки гнітюча бюрократія надто сильна. Навіть за наявності політичної волі запобігати корупції, відсутність практичного досвіду, інформації та фінансових ресурсів знижує ефективність. Міжнародні організації – такі як ООН, Європейський Союз, Світовий банк тощо – активно стимулюють боротьбу з корупцією, але вони, маючи досвідченість держав, інформацію та значні фінанси, не можуть успішно боротися з корупцією в жодній країні, якщо її уряд та громадяни не виявляють волі та рішучості боротися. Тому цю проблему можна вирішити лише в тісній співпраці окремих країн з міжнародними організаціями. Розширення політичної та економічної співпраці перетворює корупцію на міжнародну проблему. Варто виділити досить специфічний канал міжнародної корупції.

Корупція в міжнародних організаціях існує внаслідок загальних тенденцій: у них також розподіляються ресурси (наприклад, допомога країнам-учасникам або клієнтам цих організацій); їх розподіляють чиновники, що не є власниками цих ресурсів. Крім того, «бюрократія в міжнародних організаціях перебуває під менш пильним контролем у порівнянні з національною, контрольованою громадськістю своїх країн. Все це спричиняє корупцію, що, до того ж, внаслідок специфіки роботи міжнародних організацій, перебуває в зоні значно меншого ризику для учасників корупційних угод. Видання ТІ відзначає, наприклад: Шахрайство з бюджетом у Європейському Союзі стало величезною проблемою ...» [98].

Корупція в міжнародному економічному співробітництві проявляється у створенні підприємств за участю іноземного капіталу, у реалізації інвестиційних проектів і приватизації державного майна, у вирішенні проблем розподілу продукції та в інших формах. Жодна країна не застрахована від такого виду корупції.

Порівнюючи сучасну Україну з розвиненими індустріальними країнами з давніми демократичними традиціями, ми маємо враховувати, що ми намагаємося порівняти суспільні організми, які перебувають на різних етапах розвитку демократії та ринкових інститутів. Зрозуміло, що традиції послідовного (і далеко не завжди успішного) приборкання корупції в «західних демократіях» сягають 20-30 років, а період демократичного розвитку в цих країнах на порядок перевищує цей період. На основі аналізу світового досвіду боротьби з цим негативним явищем можна запропонувати такі засоби запобігання корупції в Україні: створити умови для засудження зловживань державних службовців та неприйняттям корупції суспільством; вивести економіку з тіні, реалізувати її ринковий механізм; вирішити проблему легалізації фінансових потоків та активізації інвестиційних функцій; нормативно-правова база протидії корупції, розробка критеріїв відповідності рівня зловживань та рівня покарання. Водночас завдання впровадження в Україні кращого досвіду антикорупційної політики, визначеного за критеріями

наближеності до норм правового регулювання, правових традицій та правової культури, потребує власного вирішення.

3.3. Концептуальні засади формування антикорупційної політики в умовах реалізації Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки

Одним із найбільш гострих питань побудови сучасного суспільства є проблема корупції в органах державної влади та управління. Поширенню цього явища значною мірою сприяє недосконалість законодавства, оскільки велика кількість нормативних актів суперечать один одному та є неоднозначними у трактуванні. Варто зауважити, що створення антикорупційної стратегії – найбільш розповсюджений інструмент для забезпечення координації суспільства. Так, Антикорупційні стратегії існують у ряді держав: Велика Британія, Сінгапур, Румунія тощо.

До війни Україні вдалося створити ефективну правову та інституційну базу для боротьби з корупцією. Антикорупційна інфраструктура включає нижчі державні органи, які охоплюють різні аспекти антикорупційної діяльності.

Зокрема, формування та реалізацію державної антикорупційної політики забезпечує Національне агентство з питань запобігання корупції («НАЗК»), діяльність якого суттєво активізувалася з 2020 року. У свою чергу, важливу роль у системі антикорупційних органів відіграє Національне антикорупційне бюро («НАБУ»), яке ретельно розслідує корупцію на високому рівні під процесуальним керівництвом прокурорів САП. Прокуратура («САП»), а також новостворений Вищий антикорупційний суд (ВАКС), яким вдалося прийняти важливі рішення у справах про корупцію на високому рівні в довоєнний період [67].

Окремо слід зазначити, що Раду бізнес-омбудсмена, який у 2015 році запровадив певні стандарти доброчесності в державному та приватному секторах економіки.

Водночас у довоєнний період не вдалося виконати кілька важливих для реалізації антикорупційної реформи завдань (зокрема, призначення нового голови САП, вибори АРМА новому лідеру тощо).

Також до війни був прийнятий Закон про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті.

З одного боку, повноваження влади зросли, але все ще існує серйозний суспільний запит на антикорупційну реформу, і корупція все ще вважається важливою проблемою.

Зазначимо, що нещодавно Верховна Рада України ухвалила Закон України “Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки” [57]. Метою цього законодавчого акту є сприяння протидії корупції в органах влади, а також забезпечення системності антикорупційних заходів [2].

Зокрема, антикорупційна політика направлена на викорінення корупції в таких сферах: митна справа та оподаткування; суди та органи правопорядку; державне регулювання економіки; будівництво і земельні відносини; сектор оборони; охорона здоров'я; соціальний захист.

Якщо розкривати більш детально, то доцільно зазначити, що стратегія спрямована на запобігання корупції у пріоритетних сферах держави. Передусім, це справедливий суд, прокуратура й органи правопорядку. Очікувані результати повинні бути такими: підвищення доброчесності суддів, а також об'єднання органів влади у єдину команду та сприяння їм взаємодіяти для досягнення кращих результатів

Дана стратегія спрямована, насамперед, на підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції.

Зокрема, було виділено ряд проблем, які існують на сьогодні у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики, серед них наступні:

1. Діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та громадськості є недостатньо скоординованою та узгодженою. Окрім того, у сучасних реаліях антикорупційна політика, на жаль, не завжди спирається на повні та достовірні дані.

2. Убачається проблема в безсистемності внесення змін до законодавства у сфері запобігання та протидії корупції. Усунення даної прогалини вбачається у плануванні законотворчої роботи та багаторівневої експертизи.

3. Положення нормативно-правових актів та їх проектів потребують подальшого удосконалення.

4. Інститут уповноважених підрозділів із питань запобігання корупції не повністю реалізує свій потенціал. Очікується, що даний інститут буде функціонувати, як незалежна, добросовісна мережа і впроваджуватиме зрозумілі та ефективні стандарти діяльності.

5. У зв'язку з наявністю значних прогалин у законодавчому регулюванні відносин у різних сферах суспільного життя, зручним і ефективним способом задоволення потреб фізичних та юридичних осіб є вчинення корупційних дій. Визначається, що дана проблема буде вирішена шляхом створення та існування зручних законних способів задоволення потреб фізичних та юридичних осіб [41].

Слід зауважити, що укладачі стратегії особливу увагу звернули на необхідність формування у свідомості населення негативного ставлення до корупції.

Одним із очікувань реалізації програми є те, що громадяни будуть володіти повною, достовірною інформацією про корупцію в Україні, буде оновлено стратегію комунікацій у даній сфері, а також сформовано належну фінансову основу для проведення координованих дій із її виконання.

Антикорупційна стратегія передбачає врегулювання конфлікту інтересів. Так, передбачається удосконалення законодавчої процедури повідомлення про конфлікт інтересів та механізми його врегулювання.

Стратегія передбачає правила етичної поведінки народних депутатів України, депутатів місцевих рад і виборних осіб місцевого самоврядування із запровадженням механізмів притягнення до відповідальності за їх порушення

Окремо висвітлене питання, щодо необхідності здійснення заходів фінансового контролю. Слід зауважити, що законодавче регулювання щодо належності окремих категорій осіб до суб'єктів декларування є недосконалим, оскільки обмежує потенціал інструментів фінансового контролю. На вирішення даного питання передбачається усунення законодавчого розмежування посад із високим і підвищеним рівнем корупційних ризиків і перегляд переліку суб'єктів декларування. Насамперед це удосконалення роботи Єдиного державного реєстру декларацій і надання вичерпної інформації та консультацій щодо заповнення декларацій

Стратегія антикорупційної політики на 2021-2025 роки покликана встановити таку систему, яка б забезпечила невідворотність відповідальності за корупцію. Також, передбачається удосконалення положень дисциплінарного, адміністративного та кримінального законодавства у частині притягнення до відповідальності за порушення вимог антикорупційних норм.

Отже, очікується, що антикорупційна стратегія дасть змогу знизити рівень корупції в Україні, зокрема шляхом усунення або мінімізації корупційних ризиків, зменшення корупційного досвіду громадян і бізнесу, зниження толерантності до корупції та збільшення кількості громадян, які готові та фактично будуть повідомляти про відомі їм випадки корупції.

Відповідно до Плану відновлення та Стратегії варто вжити наступних заходів:

забезпечення дотримання міжнародних зобов'язань України в частині боротьби з корупцією, зокрема пов'язаних із процесом європейської інтеграції (приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів та найкращих практик запобігання та протидії корупції, його належна імплементація, підвищення ефективності системи контролю за діяльністю політичних партій та проведенням виборчих кампаній, підвищення ефективності попередження корупції і конфлікту інтересів); забезпечення незалежності та ефективної роботи антикорупційних органів для запобігання, виявлення та покарання за прояви корупції (забезпечення ефективної роботи НАЗК за усіма напрямками діяльності органу, посилення інституційної спроможності НАБУ, забезпечення ефективної роботи САП) та створення дієвої системи розшуку і повернення активів, отриманих корупційним шляхом, а також використання цих активів для післявоєнного відновлення України (підвищення ефективності АРМА, системи запобігання легалізації активів, здобутих незаконним шляхом, системи розшуку та управління незаконно здобутими активами, недопущення корупційних зловживань під час реалізації процедур, пов'язаних із примусовим вилученням і стягненням в дохід держави активів росії та її резидентів);

просування культури доброчесності в публічному та приватному секторах (розвиток культури нульової толерантності до корупції серед громадян України, покращення корпоративного управління в державних та приватних компаніях, забезпечення прозорості при приватизації, створення доброчесної альтернативи поширеним корупційним практикам, в тому числі законодавче закріплення роботи установи бізнес-омбудсмена, зниження рівня толерування корупції у приватному та публічному секторі економіки);

усунення корупційних ризиків, що виникають під час заходів відновлення в період дії воєнного стану і повоєнній відбудові: планування, отримання, розподіл, використання коштів (недопущення корупційних зловживань під час надання, отримання та використання допомоги під час воєнного стану, створення

спеціальних механізмів для мінімізації корупційних проявів під час отримання міжнародної допомоги України для повоєнного відновлення, покращення системи державного аудиту та моніторингу для мінімізації корупційних проявів під час повоєнної відбудови України).

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати дослідження особливостей інституціоналізації боротьби з корупцією в державному управлінні, слід зробити наступні висновки:

Встановлено, що термін «корупція» охоплює значно ширше коло суспільних відносин, які спрямовані на одержання неправомірної вигоди, прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди як для безпосередньо державного службовця, так і для інших осіб.

Визначені характерні особливості корупції, серед яких є: історична мінливість, відносна масовість, стійкість (сталість). До основних форм корупції відносяться: хабарництво, тобто отримання матеріальної, грошової чи іншої користі за спричинене хабародавцеві чи іншій особі, використовуючи службове становище чи надану владу; розкрадання, що передбачаю привласнення чужого майна або використання його для забезпечення власних інтересів чи інших осіб, використовуючи службове становище чи надані посадові повноваження; шахрайство, або введення в оману юридичних чи приватних осіб задля власної вигоди чи вигоди третіх осіб; вимагання, тобто примушування юридичної або приватної особи до надання матеріальних чи нематеріальних цінностей або послуг в обмін на певні дії чи бездіяльність посадовця; зловживання, що характеризуються використанням влади чи службового становища та ін.

Під протидією корупції в межах роботи пропонується розуміти будь-яку діяльність у сфері управління, спрямовану на забезпечення верховенства права.

Встановлено, що формування національної антикорупційної політики в Україні відбувається в умовах розбудови демократії та має свої особливості. Так, розглядати нормативно-правове регулювання процесу боротьби з корупцією прийнято починати з Указу Президенту України «Про Координаційний комітет по боротьби з корупцією і організованою злочинністю». В цілому виокремлюють такі етапи формування політики держави у сфері запобігання та протидії корупції:

Проаналізовано формування організаційно-правових основ запобігання корупції в зарубіжних країнах та досвід для України та встановлено, що підхід до протидії корупції в зарубіжних державах обов'язково враховує необхідність

застосування універсальних заходів, визначених у міжнародних конвенціях антикорупційного спрямування, та заходів, що властиві конкретним державам і насамперед залежать від рівня розвитку суспільства загалом та рівня його правової культури зокрема. Важливою частиною антикорупційної стратегії кожної правової держави є запобігання корупції й корупційним кримінальним правопорушенням. Пропонується запозичити такі заходи: на основі досвіду Фінляндії запропоновано вдосконалити освітню та просвітницьку антикорупційну діяльність серед населення України; на основі досвіду Сінгапуру вважаємо необхідним стандартизувати систему оплати праці для державних службовців і працівників, які надають такі послуги в приватній сфері; на основі досвіду США вважаємо за необхідне передбачити сувору дисциплінарну відповідальність за порушення правил етичної поведінки та запровадити обов'язкову щорічну перевірку службових осіб, які займають особливо відповідальне службове становище, на поліграфі.

Визначено, що формування національної антикорупційної політики має неможлива без забезпечення реальної прозорості та інформаційної відкритості влади. Тому вважаємо, що діяльність державних органів та їх посадових осіб є відкритою для громадян України. Тому важливим кроком у вдосконаленні державної антикорупційної політики в рамках розвитку державно-приватного партнерства є розробка та впровадження типової антикорупційної програми для юридичних осіб, яка має містити такі принципи та вимоги, як: системність; цілепокладання, абсолютна прозорість доходів і видатків бюджету, обрання приватного партнера на конкурсних засадах, конструктивність. Можна стверджувати, що ефективна національна антикорупційна політика полягає у виявленні неефективних заходів і на основі їх аналізу розробці ефективнішого механізму зниження рівня корупції в Україні, підвищення рівня довіри населення до влади. , сприяти розвитку конкурентоспроможної економіки та залученню іноземних інвестицій, забезпечити незворотність відповідальності за корупційні правопорушення та злочини, пов'язані з корупцією.

Встановлено, що в Україні відбувається інституційне оформлення антикорупційної стратегії, включаючи зміст антикорупційної діяльності, функціональне призначення та повноваження, та створено окрему групу суб'єктів із запобігання та захисту від корупції. Наразі в законодавстві існує чіткий перелік суб'єктів запобігання та протидії корупції, але зазначаємо, що основні принципи діяльності потребують доопрацювання та вдосконалення на законодавчому рівні. Варто зазначити, що одним із головних досягнень у напрямку реалізації державної антикорупційної стратегії є створення окремих спеціально уповноважених антикорупційних органів та зосередження в їх статусі спеціальних повноважень із чітким розподілом компетенції.

На сьогодні також спостерігається відсутність об'єктивного висвітлення ситуації із запобігання та протидії корупції в Україні, що призводить до викривленого сприйняття населенням причин корупції, її рівня та ефективності антикорупційних інституцій. Одним із очікувань реалізації програми є те, що громадяни будуть володіти повною, достовірною інформацією про корупцію в Україні, буде оновлено стратегію комунікацій у даній сфері, а також сформовано належну фінансову основу для проведення координованих дій із її виконання.

Антикорупційна стратегія передбачає врегулювання конфлікту інтересів. Так, передбачається удосконалення законодавчої процедури повідомлення про конфлікт інтересів та механізми його врегулювання.

На законодавчому рівні не закріплено стандарти етичної поведінки народних депутатів України, депутатів місцевих рад та виборних осіб місцевого самоврядування. Стратегія передбачає правила етичної поведінки народних депутатів України, депутатів місцевих рад і виборних осіб місцевого самоврядування із запровадженням механізмів притягнення до відповідальності за їх порушення

Окремо висвітлене питання, щодо необхідності здійснення заходів фінансового контролю. Слід зауважити, що законодавче регулювання щодо

належності окремих категорій осіб до суб'єктів декларування є недосконалим, оскільки обмежує потенціал інструментів фінансового контролю. На вирішення даного питання передбачається усунення законодавчого розмежування посад із високим і підвищеним рівнем корупційних ризиків і перегляд переліку суб'єктів декларування. Насамперед це удосконалення роботи Єдиного державного реєстру декларацій і надання вичерпної інформації та консультацій щодо заповнення декларацій

Стратегія антикорупційної політики на 2021-2025 роки покликана встановити таку систему, яка б забезпечила невідворотність відповідальності за корупцію. Також, передбачається удосконалення положень дисциплінарного, адміністративного та кримінального законодавства у частині притягнення до відповідальності за порушення вимог антикорупційних норм.

Отже, очікується, що антикорупційна стратегія дасть змогу знизити рівень корупції в Україні, зокрема шляхом усунення або мінімізації корупційних ризиків, зменшення корупційного досвіду громадян і бізнесу, зниження толерантності до корупції та збільшення кількості громадян, які готові та фактично будуть повідомляти про відомі їм випадки корупції.

Відповідно до Плану відновлення та Стратегії варто вжити наступних заходів:

забезпечення дотримання міжнародних зобов'язань України в частині боротьби з корупцією, зокрема пов'язаних із процесом європейської інтеграції (приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів та найкращих практик запобігання та протидії корупції, його належна імплементація, підвищення ефективності системи контролю за діяльністю політичних партій та проведенням виборчих кампаній, підвищення ефективності попередження корупції і конфлікту інтересів); забезпечення незалежності та ефективної роботи антикорупційних органів для запобігання, виявлення та покарання за прояви корупції (забезпечення ефективної роботи НАЗК за усіма

напрямами діяльності органу, посилення інституційної спроможності НАБУ, забезпечення ефективної роботи САП) та створення дієвої системи розшуку і повернення активів, отриманих корупційним шляхом, а також використання цих активів для післявоєнного відновлення України (підвищення ефективності АРМА, системи запобігання легалізації активів, здобутих незаконним шляхом, системи розшуку та управління незаконно здобутими активами, недопущення корупційних зловживань під час реалізації процедур, пов'язаних із примусовим вилученням і стягненням в дохід держави активів росії та її резидентів);

просування культури доброчесності в публічному та приватному секторах (розвиток культури нульової толерантності до корупції серед громадян України, покращення корпоративного управління в державних та приватних компаніях, забезпечення прозорості при приватизації, створення доброчесної альтернативи поширеним корупційним практикам, в тому числі законодавче закріплення роботи установи бізнес-омбудсмена, зниження рівня толерування корупції у приватному та публічному секторі економіки);

усунення корупційних ризиків, що виникають під час заходів відновлення в період дії воєнного стану і повоєнній відбудові: планування, отримання, розподіл, використання коштів (недопущення корупційних зловживань під час надання, отримання та використання допомоги під час воєнного стану, створення спеціальних механізмів для мінімізації корупційних проявів під час отримання міжнародної допомоги України для повоєнного відновлення, покращення системи державного аудиту та моніторингу для мінімізації корупційних проявів під час повоєнної відбудови України).

СПИСОК ОПРАЦЬОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Акімов О. О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 181–188.
2. Антикоруційна стратегія на 2021–2025 роки. URL: <http://zak-dpss.gov.ua/index.php?page=news&id=2642> (дата звернення: 16.08.2022).
3. Баштанник А. Г. Механізми регулювання діяльності органів державної влади в умовах децентралізації : автореф. дис. ... канд. держ.упр. Львів, 2017. 20 с.
4. Береза А. Д. Корупція у сфері державного управління як стримуючий фактор соціально-економічних реформ. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 173-180.
5. Білоцький О. В., Гулій Н. М. Основні засоби запобігання та протидії корупції в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 19. С. 176-179.
6. Бовкун Є. А. Принципи та форми інформаційного забезпечення боротьби з корупцією в органах Державної податкової служби України. *Право і Безпека*. 2010. № 3. С. 151-156.
7. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції : моногр. Суми : Сумський державний університет, 2021. 472 с. URL: <https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/19739/2/Bondarenko.pdf> (дата звернення: 09.08.2022).
8. Бондаренко О. С. Покарання за корупційні злочини: компаративіське дослідження. *Порівняльно аналітичне право*. 2017. № 3. С. 180-183.
9. Возний А. А. Реальні причини топ-корупції в Україні та нереальні способи протидії їй. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали IV Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 10. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/pravova-prosvita/osnovi-antikorupcijnogo-zakonodavstva->

[ukrayini/naukovi-statti-ta-tezi-z-antikorupcijnoyi-tematiki/materiali-iv-mizhnarodnoyi-naukovo-praktichnoyi-konferenciyi.pdf](#). (дата звернення: 02.07.2022).

10. Волошенко А. В. Економічна корупція як інституція системно-руйнівного характеру. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 5. С. 78-88.

11. Гладких В. В. Сутність та значення феномену корупції. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 18. С. 124-132.

12. Горган О. Л. Історичні аспекти боротьби за корупцією в Україні. *Порівняльно-аналітичне право України*. 2015. № 2. С. 277-280.

13. Гуменюк Л. Й. Теоретико-соціологічний аналіз корупції як загрози національній безпеці України. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvldu_e/2009_2/09gljnbu.pdf

14. Додаток XLIV до Угоди про асоціацію між Україною, з однією стороною, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: <https://eu-ua.org/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu/dodatky-rozdil-vi/borotba-z-shakhraistvom>

15. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. Всеукраїнське громадське об'єднання «Успішна Україна». URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html> (дата звернення: 02.08.2022).

16. Європейська судова мережа. *Офіційний сайт Євроюсту*. URL: <http://www.eurojust.europa.eu/pages/home.aspx> (дата звернення: 14.08.2022).

17. Звіт за результатами оцінки України. Четвертий раунд оцінювання. *Група держав проти корупції (GREGO)*. URL: <https://rm.coe.int/grecoeval4rep-2016-9-fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-/1680737207> (дата звернення 11.08.2022).

18. Звіт роботи Євроюсту за 2018 р. Справи, які розглядалися Євроюстом. *Сайт Євроюсту*. URL: <http://www.eurojust.europa.eu/pages/home.aspx> (дата звернення: 14.08.2022).

19. Інформація про результати роботи Держаної служби фінансового моніторингу України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/news.php?news_id (дата звернення: 14.08.2022).
20. Кальман О. Г. Місце і значення соціально-правового контролю в системі заходів протидії корупції в Україні. *Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. семінару. Харків : НЮА ім. Ярослава Мудрого, 2003. С. 149-152..
21. Камлик М. І., Невмержицький Є. В. Корупція в Україні. Київ : Товариство «Знання», КОО, 1998. 179 с.
22. Карпенко М. І., Пашковський В. В. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 54-61.
23. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : прийнята на 58-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 31 жовтня 2003 року (Конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 251-V від 18 жовтня 2006 року). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 50. Ст. 496; 2007. № 49. Ст. 2048.
24. Конвенція про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26.05.1997 р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT> (дата звернення: 05.08.2022).
25. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.08.2022).
26. Костенко О. М. Корупція кризового типу: поняття і шляхи протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2008. Вип. 18. С. 136-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2008_18_15. (дата звернення: 10.08.2022).
27. Красніков Д. А. Наслідки корупції для фінансової системи держави. *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип. 2 (41). С. 206-212.

28. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією : прийнята Радою Європи 27 січня 1999 року № ETS 173 (Конвенцію ратифіковано із заявою Законом № 252-V від 18.10.2006). *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 47-48.
29. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. *Голос України*. 2001. № 107.
30. Кушнар'ов І. В. Основні типи корупції в сучасному світі. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4 (1). С. 138-145.
31. Лахижа М. І. Модернізація публічної адміністрації: теоретичні та практичні аспекти. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. 289 с.
32. Лозниця В. Психологія менеджменту. Теорія і практика : навч. посіб. Київ : ТОВ УПВК Екс Об, 2001. 512 с.
33. Лошицький М. В., Дрозд О. Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як перспектива боротьби з адміністративними корупційними правопорушеннями. Рішення Європейського суду з прав людини. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. С. 71-77.
34. Мельник М. Німеччина на шляху боротьби з корупцією. *Право України*. 1997. № 11. С. 111-115.
35. Методичні рекомендації «Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування», затверджені Міністерством юстиції України від 16.10.2013 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0020323-13>. (дата звернення 16.07.2022).
36. Миловидова А. С. Правовые и организационные инструменты противодействия коррупции в Европейском Союзе. *Научно-практический журнал*. 2018. № 3 (12). С. 53-59.
37. На яку зарплату можна розраховувати у Фінляндії? *Правова та юридична підтримка мігрантів*. URL: <https://migrant.biz.ua/finliandiia/robotafi/zarplata-u-finliandii.html> (дата звернення: 28.07.2022).

38. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : моногр. / Акад. прокуратури України. Київ : КНТ, 2008. 363 с.
39. Нелезенко Н. П. Проблеми створення прозорих організаційно-правових механізмів протидії корупції та участі в контролі громадянського суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 11. С. 114-118.
40. Новак А. М. Феномен корупції в системі публічного управління: сучасний зміст та методологічні засади дослідження. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. вип. 1(19). С. 8-9. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Patp_2018_1_5 (дата звернення: 05.07.2022).
41. Основні положення антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/09/15/osnovni-polozhennya-antykorupczijnoyi-strategiyi-na-2021-2025-roky/> (дата звернення: 16.09.2022).
42. Петрашко С. Я. Інституційний механізм протидії корупції у рамках Ради Європи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. № 4 (7). С. 147-150.
43. Петрашко С. Я. Конвенція ООН проти корупції: універсалізація стандартів у сфері протидії корупції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2011. Вип. 15 (ч. 2). С. 90-94.
44. Петрова А. С. Можливість використання поліграфа щодо кандидатів на посаду судді. *Актуальні проблеми судового права* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. пам'яті проф. І. Є. Марочкіна (м. Харків, 30 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С. 142-145.
45. Підбережник Н. Участь громадськості у запобіганні та протидії корупції в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 3 (48). С. 131-137.

46. Побережний В. В. Сутність та причини корупції в системі органів державної влади. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 2. С. 1-5.

47. Подоляки С. А. Адміністративно-правове забезпечення протидії корупції в органах прокуратури України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 457 с.

48. Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку: реалізації та перспективи міжнародного співробітництва. Практичні заходи боротьби з корупцією: Резолюція ООН від 07 верес. 1990 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_785#Text. (дата звернення: 07.07.2022).

49. Початок нового політичного року: довіра до соціальних інститутів (липень 2020 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pochatok-novogo-politychnogo-roku-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-lypen-2020r> (дата звернення 21.07.2022).

50. Про відновлення довіри до судової влади : Закон України від 8 квітня 2014 року № 1188-18. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 23. Ст. 870.

51. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» : Закон України від 19 вересня 2019 року № 113-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 42. Ст. 238.

52. Про державну службу (нова редакція) : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-УІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

53. Про запобігання корупції : Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17#Text> (дата звернення: 16.08.2022).

54. Про запобігання корупції : Закон України № 1700-VII від 14 жовтня 2014 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>. (дата звернення: 28.07.2022).

55. Про запровадження національного механізму координації взаємодії органів державної влади з метою захисту фінансових інтересів України та Європейського Союзу : Постанова КМУ від 25.10.2017 р. № 1110. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1110-2017-%D0%BF> (дата звернення 12.08.2022).

56. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14.10.2014 № 1699-VII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1699-18> (дата звернення: 30.07.2022)

57. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки : Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 25.09.2022).

58. Про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю : Указ Президента України від 26.11 1993 р. № 561/93. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/561/93> (дата звернення: 21.07.2022).

59. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 47. Ст. 2051 (зі змінами).

60. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-19. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. (дата звернення: 28.07.2022).

61. Про очищення влади : Закон України від 16.09.2014 № 1682-УП. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 44. Ст. 2041 (зі змінами).

62. Про створення Європейського поліцейського відомства (Європол) : Рішення Ради ЄС № 2009/371/ПДВ від 06.04.2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994> (дата звернення: 18.08.2022)

63. Про створення Євроюсту з метою посилення боротьби з тяжкими злочинами : Рішення Ради ЄС 2009/426/ІНА від 16.12.2008 р. URL: <http://www.eurojust.europa.eu/pages/home.aspx> (дата звернення: 14.08.2022)
64. Про стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки : Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276. *Офіційний вісник України*. 2015. № 41. С. 38. Ст. 1267.
65. Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування : Закон України від 16 жовтня 2019 року № 193-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 50. Ст. 354.
66. Проект закону Про Національне бюро фінансової безпеки України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4> (дата звернення 12.08.2022).
67. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Антикорупційна політика». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/anti-corruption-policy.pdf>
68. Рамочне рішення Ради № 2003/568/ПДВ про боротьбу з корупцією у приватному секторі від 22.06.2003 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_945 (дата звернення: 26.08.2022).
69. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/rivendoviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy> (дата звернення: 26.08.2022).
70. Рішення Комісії від 28.04.1999 р. № 1999/352/ЕС про заснування Європейського бюро боротьби з шахрайством (OLAF). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення 12.08.2022).
71. Романюк Я. Детермінанти корупції в судовій системі України, або чи можна очікувати позитивного ефекту від повного оновлення суддівського корпусу. *Право України*. 2016. № 6. С. 134-155.

72. Роуз-Екерман Сьюзен. Корупція та урядування. Причини, наслідки та зміни / пер. з англ. С. Кокізіук, Р. Ткачук. Київ : «К.І.С.», 2004. 296 с.
73. Сірант М. М. Поліцейське співробітництво України і Європейського Союзу – правовий аспект URL: <http://ena.lp.edu.ua> (дата звернення: 18.08.2022)
74. Снісар О. М. Проблеми з довірою до інститутів влади. *Актуальні питання протидії корупції: стан, проблеми та перспективи на майбутнє* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 17 жовт. 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С. 23-25.
75. Соловйов В. Сучасний стан та особливості корупційних проявів у правоохоронних органах України. *Вісник НАДУ*. 2012. № 3. С. 90-97.
76. Соснін О. Про необхідність використання світового досвіду у боротьбі з корупцією у вітчизняній практиці. *Віче*. 2014. № 1. С. 16-18.
77. Соціально-психологічні аспекти виявлення і попередження корупції та інших правопорушень серед працівників міліції : моногр. / за заг. ред. В. О. Криволапчук. Вінниця : ВНТУ, 2009. 168 с.
78. Сташис В. Проблеми боротьби з організованою злочинністю і корупцією в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. Вип. 2. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/4573> (дата звернення: 05.07.2022).
79. Трепак В. М. Особливості дефініції поняття «Корупція». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 181-196.
80. Трепак В. М. Система заходів антикорупційної діяльності у розвинутих країнах світу. *Публічне право*. 2016. № 1. С. 193-201. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=pp_2016_1_27 (дата звернення: 18.06.2022).
81. Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції від 27.06.2016 р. : Ратифікована Законом України №

1839-VIII від 08.02.2017 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 14.08.2022).

82. Філатов О. Судова реформа: наступні кроки. *III Міжнародний правовий форум «Судова реформа в Україні: європейський вектор» (Київ, 19-20 берез. 2015 р.)*. Київ, 2015. С. 73-78.

83. Халковський О. М. Досвід протидії корупції у зарубіжних країнах. *Економіка та держава*. 2011. № 3. С. 104-106.

84. Ходарев О. Основні етапи та актуальні питання протидії корупції в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/25_SSN_2009/Pravo/51446.doc.htm (дата звернення 18.07.2022).

85. Хотинська-Нор О. Перебіг судової реформи з прийняттям Конституції України: історико-правовий аналіз. *Юридична Україна*. 2015. № 10-12. С. 40-47.

86. Хотинська-Нор О. Значення Концепції судово-правової реформи в Україні 1992 року у реформуванні судової системи. Погляд крізь час. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Том 12. № 34. С. 6-14.

87. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією : ратифікована Законом України від 16 берез. 2005 р. № 2476-IV. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text. (дата звернення: 07.07.2022).

88. Циц С. В. Загальнотеоретичний аналіз корупції. *Університетські наукові записки*. 2010. № 1. С. 219-224.

89. Чемерис І. В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 3 (12). С. 110-118.

90. Чурсін В. П. Корупція в Україні як перешкода впровадженню належного врядування. *Теорія та практика державного управління*. 2010. Вип. 4 (31). С. 171-179.

91. Шатрава С. О. Діяльність спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції: питання сьогодення. *Право і Безпека*. 2012. № 5. С. 117-120.

92. Шевцова Л. В. Проблемы и перспективы развития Евроюста и Европейской прокуратуры. *Электронное приложение к «Юридическому журналу»*. 2019. № 2. С. 15-18.

93. Шелест Н. Корупція як історичний феномен. *Актуальні проблеми державного управління* / редкол. С. М. Серьогін (голов. ред.) та ін. Дніпропетровськ : ДФ УАДУ, 2004. № 1 (15). С. 88-96.

94. Якимова С. В. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст. *Науковий вісник ЛДУВС*. 2010. № 3. С. 292-301.

95. Anttiroiko Ari-Veikko Good governance in context: Learning from anti-corruption policies of Finland and Singapore. *MPRA Paper*. 2015. No. 67807. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/67807/1/MPRA_paper_67807.pdf (дата звернення: 07.08.2022).

96. Beglytsia V. P., Tsyplitska O. O. Corruption and economic development: the role of state. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 1 (13). Ч. 1. С. 135-141.

97. Bribery & Corruption. *Legal 500*. URL: <https://www.legal500.com/guides/chapter/italy-bribery-corruption/> (дата звернення: 09.08.2022).

98. Corruption Perceptions Index 2014. URL: <https://www.transparency.org/whatwedo/publication/cpi2014> (дата звернення: 25.10.2022).

99. Corruption perceptions index 2021. *Transparency International*. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/>

100. Friedrich Carl J. Corruption Concepts in Historical Perspective. Third Edition. New York : Routledge, 2017. 850 p.

101. Government Resolution on the National Anti-Corruption Strategy and Action Plan 2021-2023. Helsinki. Ministry of Justice. 2021. URL: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163398/VN_2021_68.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 30.07.2022).

102. Independent Commission Against Corruption (ICAC). URL: <http://www.icac.nsw.gov.au/about-theicac/overview> (дата звернення 17.07.2022).
103. Johnston M. Civil society and corruption: mobilizing for reform. University Press of America, 2005. 216 p.
104. Johnston M. Corruption, contention, and reform: the power of deep democratization. Cambridge University Press, 2013. 320 p.
105. Lovells H. Anti-corruption and bribery penalties in the USA. *Lexology*. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=fba6bd7a-7f29-4da4-af9a-43d3a3065c38> (дата звернення 07.09.2022).
106. Oyamada E. Anti-corruption measures the Japanese way: prevention matters. *Asian Education and Development Studies*. 2015. Vol. 4. № 1. P. 24-50.
107. Penal Code of the People's Republic of China on July 1 1979; promulgated by Order No.83 of the President of the People's Republic of China on March 14 1997. URL: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/5375/108071/F-78796243/CHN5375%20Eng3.pdf> (дата звернення :11.08.2022)
108. Quah J.S.T. Corruption in Asia with special reference to Singapore: Patterns and consequences. *Asian Journal of Public Administration*. 1988. Vol. 10. No. 1. P.80-98.
109. Quah J.S.T. Defying Institutional Failure: Learning from the Experiences of Anti-Corruption Agencies in Four Asian Countries. Conference on Empowering Anti-Corruption agencies, Lisbon, Portugal, May 14-16, 2008. URL: <http://anchorage-net.org/content/documents/quah.pdf> (дата звернення: 07.08.2022).
110. What Are The Penalties For UK Bribery Act Offences? *Delta net. Internationa*. URL: <https://www.delta-net.com/compliance/anti-bribery-corruption/faqs/what-are-the-penalties-for-uk-bribery-act-offences> (дата звернення: 09.08.2022).
111. WJP Rule of Law Index 2020. URL: <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-2020> (дата звернення: 21.07.2022).